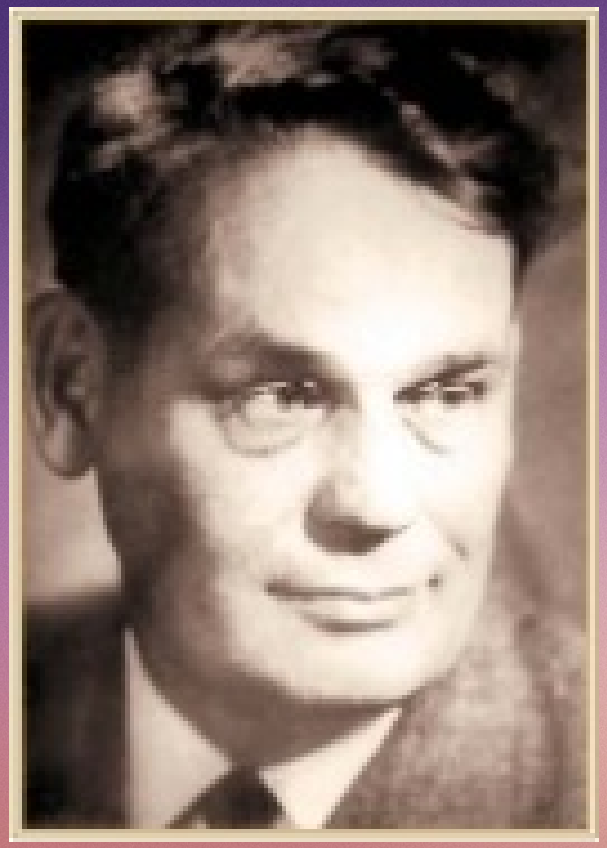

Мовознавча скарбниця професора Степана Пилиповича Бевзенка: до 100-річчя з дня народження

(7.08.1920, с. Станіславка (нині – Новоархангельський р-н Кіровоградської обл.) – 15.01.2005, Київ)

Основні віхи життя і діяльності С. П. Бевзенка: навчання

Станіславська початкова школа
(1927-1932)

Оксанинська неповносередня школа
(1932-1935)

Уманський педагогічний технікум
(1935-1938)

Філологічний факультет Одеського державного університету
(1939-1941, 1943-1945)

Аспірантура по кафедрі української мови ОДУ імені І. І. Мечникова
(1945-1948)

Основні віхи життя і діяльності С. П. Бевзенка: трудова діяльність

Лаборант кафедри української мови ОДУ (1944-1945)

Викладач кафедри української мови ОДУ імені І. І. Мечникова (1945-1949)

Старший викладач кафедри української мови Ужгородського університету (1949)

Завідувач кафедри української мови Ужгородського університету (1950-1962)

Завідувач кафедри української мови ОДУ імені І. І. Мечникова (1962-1981)

Завідувач кафедри мовознавства і методики викладання мови Київського педагогічного інституту (1982-1991)

Професор кафедри української мови Київського педагогічного інституту (1991-1999)

Наукові інтереси професора С. П. Бевзенка

- **Історична граматика української мови**
- **Синтаксис сучасної української мови**
- **Діалектологія**
- **Історія українського мовознавства**

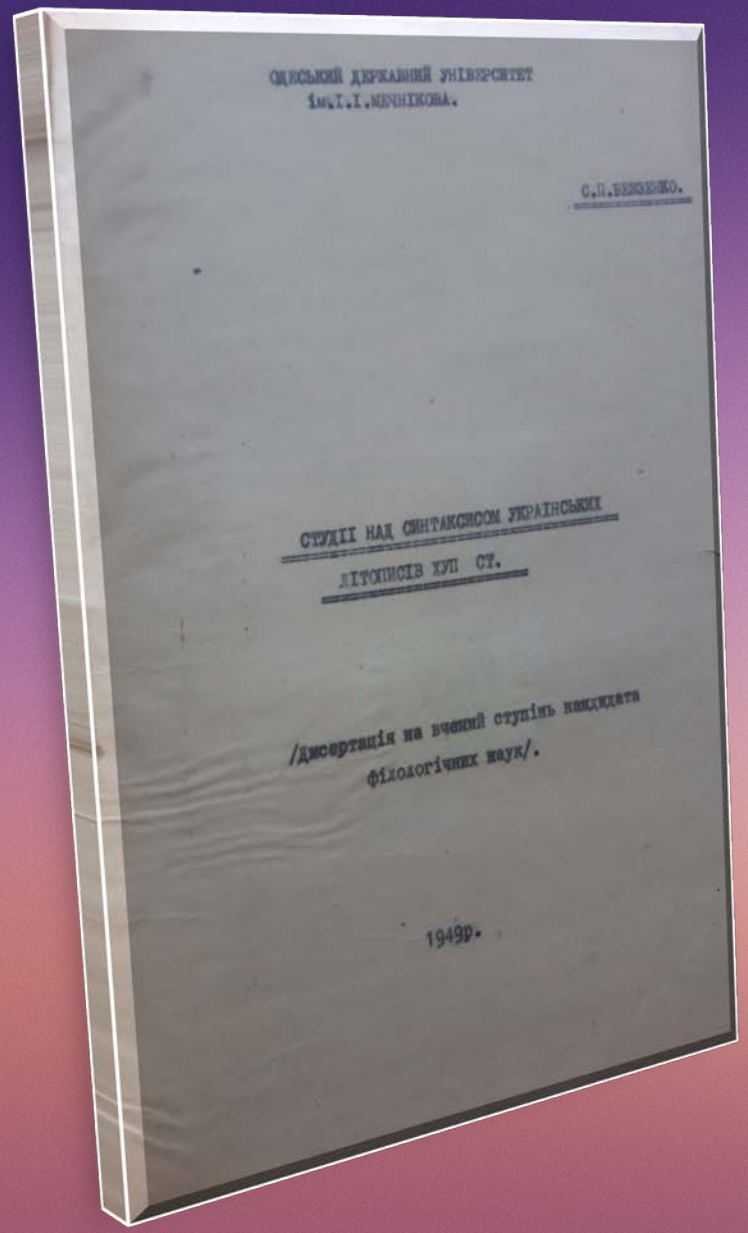

Бевзенко С. П. Студії над синтаксисом українських літописів XVII ст. : дис. … канд. філол. наук / С. П. Бевзенко. – Одеса, 1949. – 221 с. *Шифр: Дис/204*

У дисертаційному дослідженні автор поруч із завданням всебічного вивчення синтаксису сучасної української мови в її найрізноманітніших видах і жанрах поставив ще й вивчення синтаксису пам'яток українського письменства XVII ст. Основна частина дисертації складається з 4 розділів: «Члени речення і форми вияву їх», «Різновиди простих речень», «Просте ускладнене речення» та «Складне речення».

Бевзенко С. П. Нариси з історичної граматики української мови. Морфологія / С. П. Бевзенко. – Київ : Вид-во Київ. держ. ун-ту, 1953. – 198 с. *Шифр: 28-а/183*

У Києві виходить друком перша книга молодого вченого, що була схвально оцінена академіком Л. А. Булаховським, яка стала початком, базою для капітальної праці «Історична морфологія української мови» (1960). С. П. Бевзенко зазначає, що це лише посібник, який призначений в першу чергу для студентів-заочників; його можуть використати при вивченні історичної граматики української мови і студенти стаціонарних ЗВО. У його основу лягли лекції, які були прочитані науковцем протягом останніх років в Одеському та Ужгородському університетах.

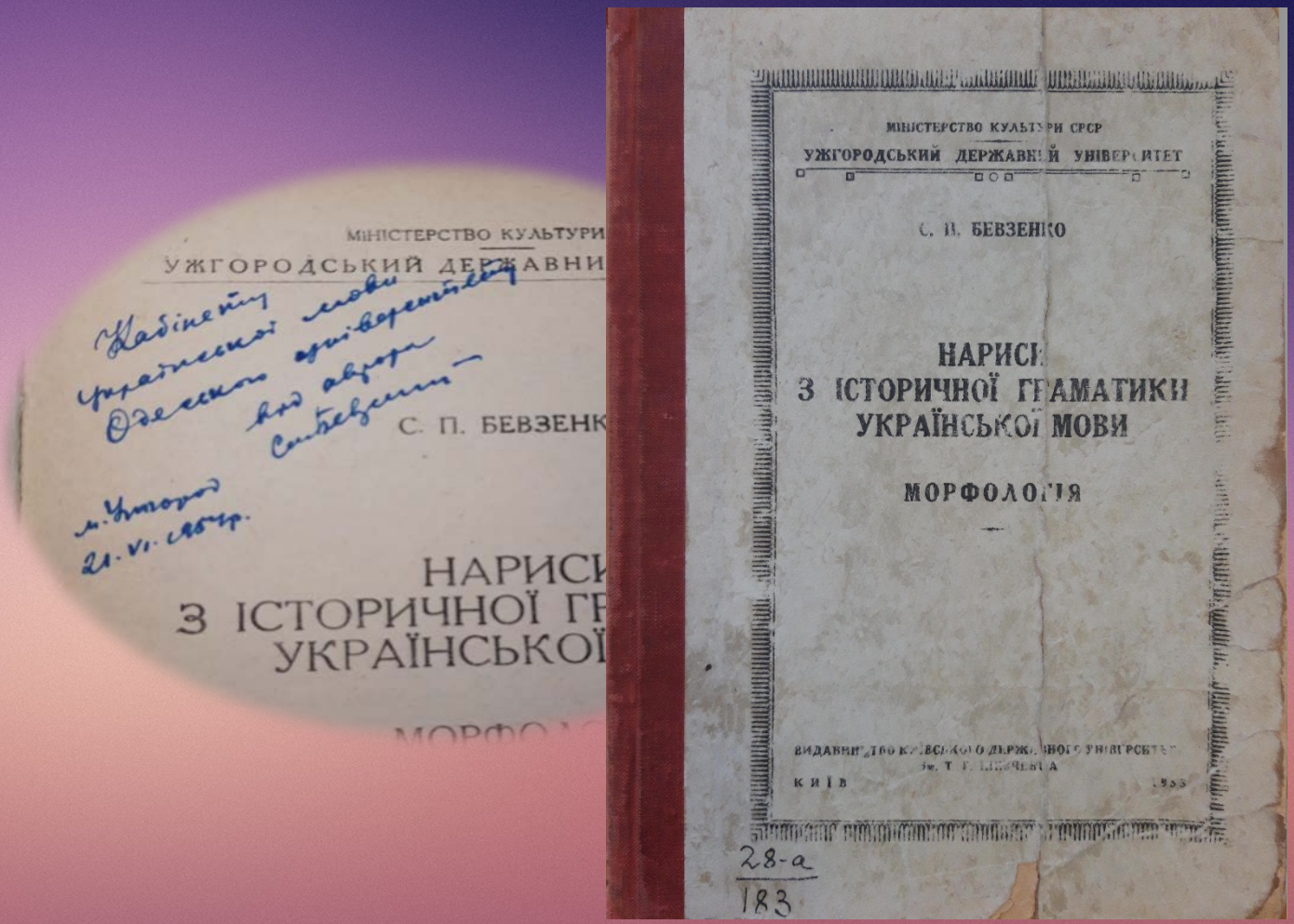

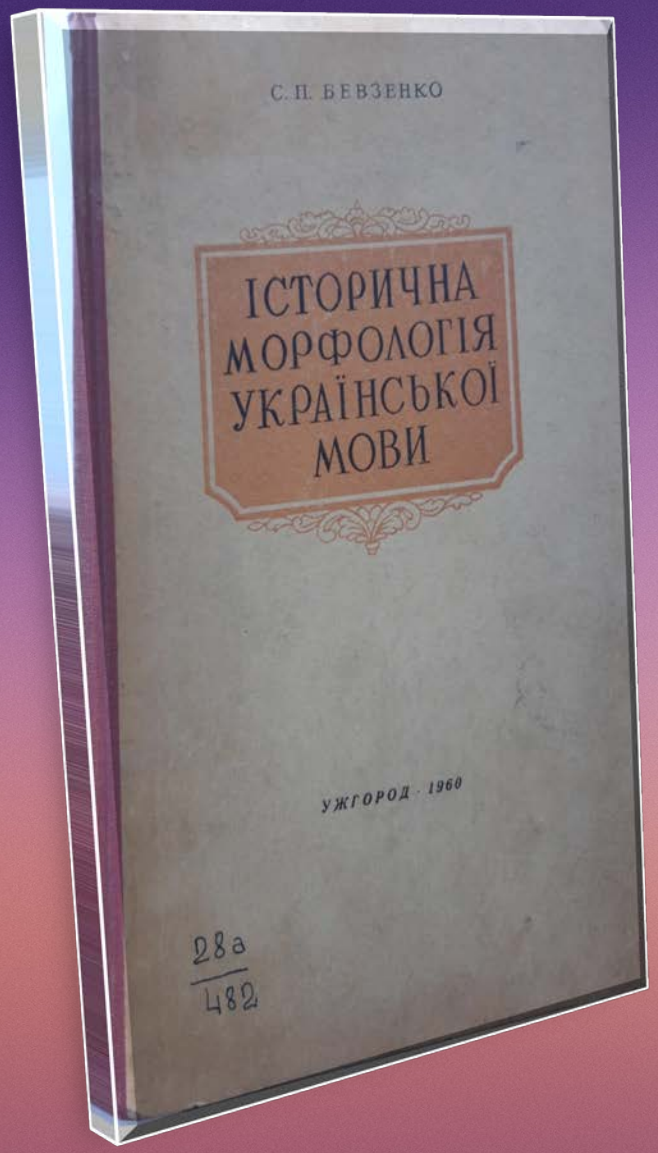

Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору) / С. П. Бевзенко. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1960. – 416 с. *Шифр: 28-а/482*

Дане видання присвячене історичній морфології української мови. Особлива увага в ньому зосереджена на розгляді історії форм української мови. Крім того, в ній зроблена спроба огляду українського словотвору в історичному освітленні. Як зазначає сам автор видання, «пропонована книга в порівнянні з попередньою книгою «Нариси з історичної граматики української мови. Морфологія» являє собою зовсім нову працю. Вона, крім того, що включає підрозділи з словотвору, далеко ширше і повніше висвітлює питання історії відмінювання і дієвідмінювання». У 1962 р. С. П. Бевзенко захистив цю працю як докторську дисертацію.

Українська діалектна морфологія / С. П. Бевзенко, Ф. Т. Жилко, Т. В. Назарова [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1969. – 200 с. *Шифр: 28-а/899*

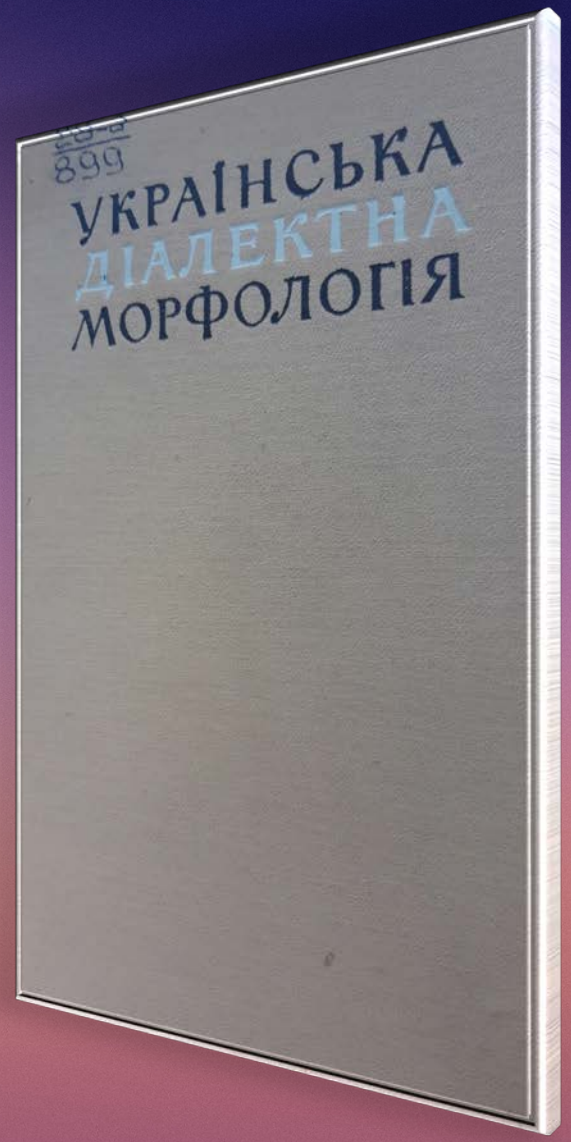

Монографія присвячена дослідженню морфології українських говорів. У книзі розкриваються закономірності розвитку граматичної будови говорів, відбивається специфіка словотвору і словозміни як давніх, так і новостворених та переселенських говорів української мови, роль міжмовних і міждіалектних контактів у розвитку їх морфологічної структури.

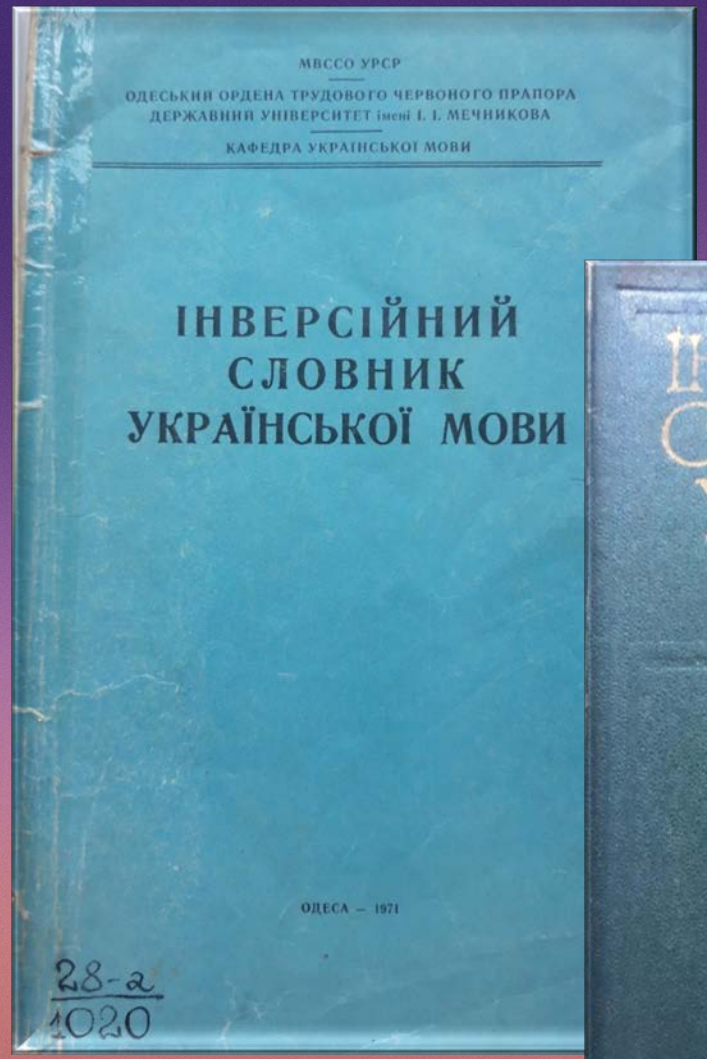

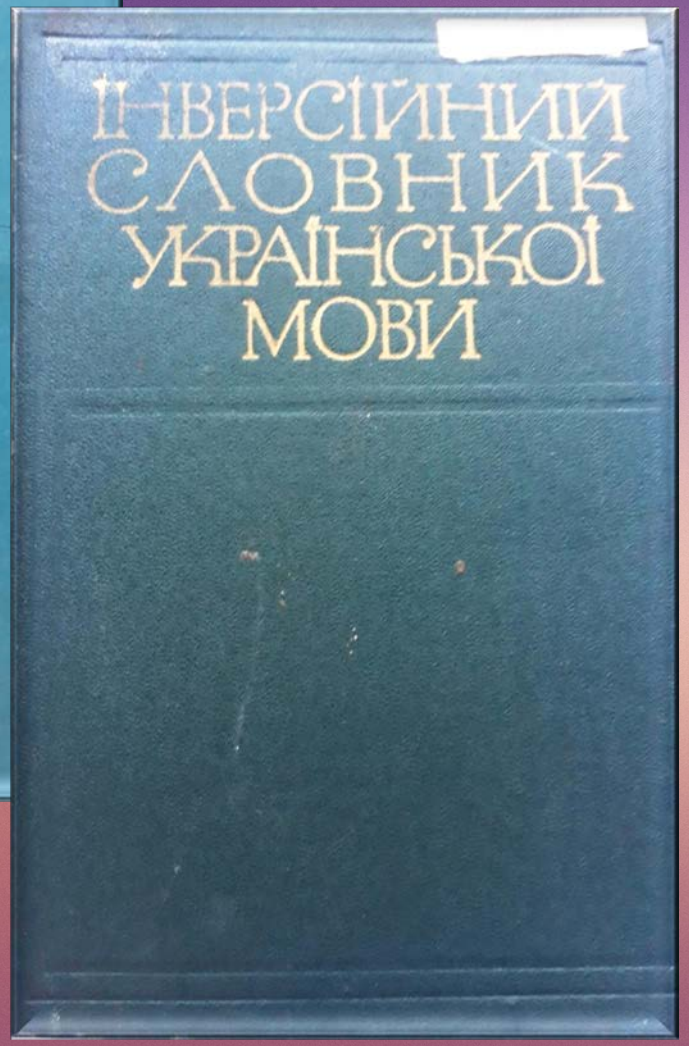

Інверсійний словник української мови : метод. матеріали до спецсемінару з українського словотвору / С. П. Бевзенко, А. Т. Бевзенко, Т. Д. Братушенко [та ін.] ; відп. ред. С. П. Бевзенко. – Одеса, 1971. – Вип. 1. – 81 с. ***Шифр: 28-а/1020***

Інверсійний словник української мови : метод. матеріали до спецсемінару з українського словотвору / С. П. Бевзенко, О. І. Бондар, З. І. Волосевич [та ін.] ; відп. ред. С. П. Бевзенко. – Київ, 1985. – 811с. ***Шифр: 28-в/1407***

Перший словник був підготовлений на базі шеститомного академічного «Українсько-російського словника» (1953–1963), а другий є інверсійним словником-індексом для академічного одинадцятитомного «Словника української мови», організатором та відповідальним редактором якого є С. П. Бевзенко. Містить весь реєстр словника-джерела, відбиваючи тим самим лексичний склад сучасної української літературної мови.

Історія української мови. Морфологія / С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко, Т. Б. Лукінова [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1978. – 539 с. *Шифр: 28-в/1216*

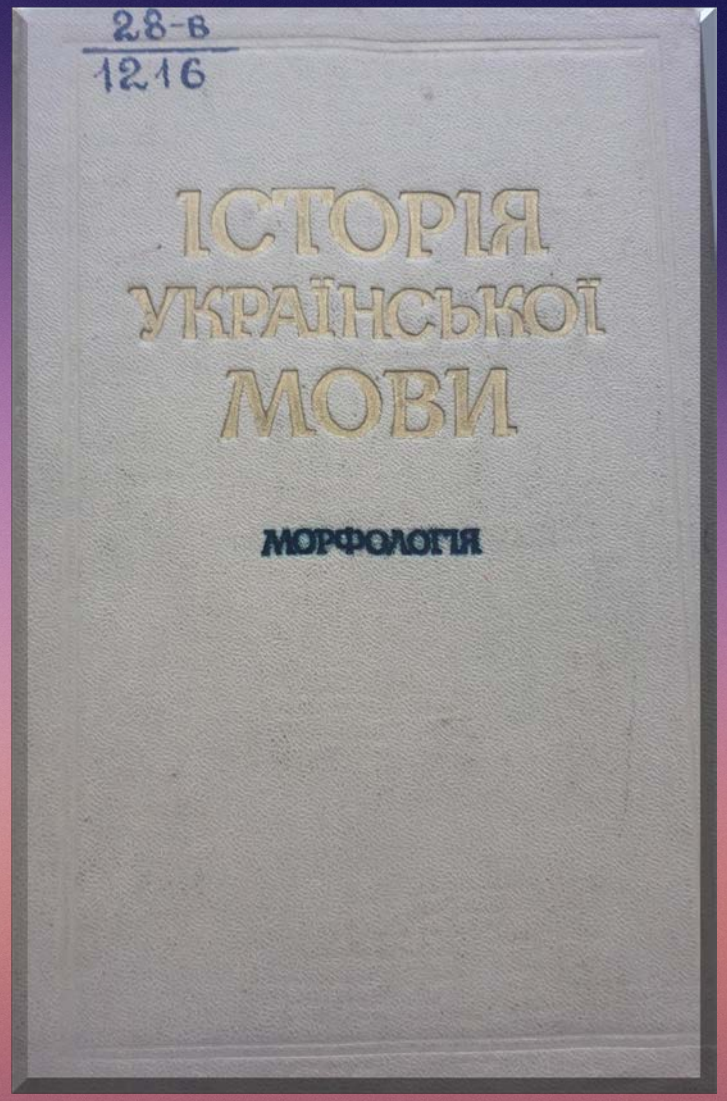

У монографії висвітлюється становлення морфологічної системи української мови від найдавніших часів до наших днів. Узагальнено головні здобутки історичної україністики, славістики та індоєвропеїстики. Досліджено велику кількість писемних пам'яток, а також широко залучені свідчення живих народних говорів.

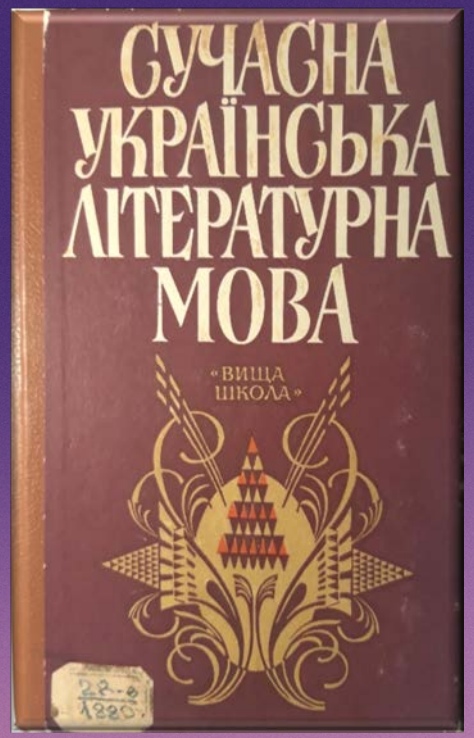

Сучасна українська мова : підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас [та ін.] ; за ред. М. Я. Плющ. – Київ : Вища шк., 1994. – 414 с. *Шифр: 28-в/1880*

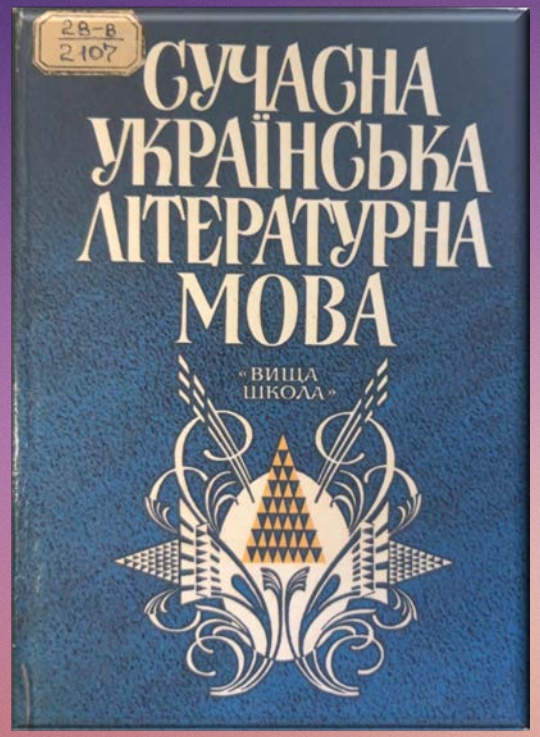

Сучасна українська мова : підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас [та ін.] ; за ред. М. Я. Плющ. – 2-ге вид., перероб і допов. – Київ : Вища шк., 2000. – 430 с. *Шифр: 28-в/2107*

Сучасна українська мова : підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас [та ін.] ; за ред. М. Я. Плющ. – 7-ге вид., стереотип. – Київ : Вища шк., 2009. – 430 с. *Шифр: 28-в/2811*

Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – Київ : Вища шк., 2005. – 270 с. Шифр: 28-в/2351

У навчальному посібнику подано цілісний систематичний виклад синтаксису сучасної української літературної мови. Зроблено спробу огляду основних напрямків вивчення українського синтаксису. Головну увагу приділено опису основних синтаксичних одиниць – словосполучення, речення, надфразної єдності, або складного синтаксичного цілого. До кожного розділу подано систему вправ для практичних занять.

Бевзенко С. П. Досліджування українського словотвору в українському радянському мовознавстві / С. П. Бевзенко // Питання літературознавства та мовознавства : тези доп. та повідомл. Респ. наук. конф. (трав., 1967). – Харків, 1967. – С. 172 –174. *Шифр: 43/1211*

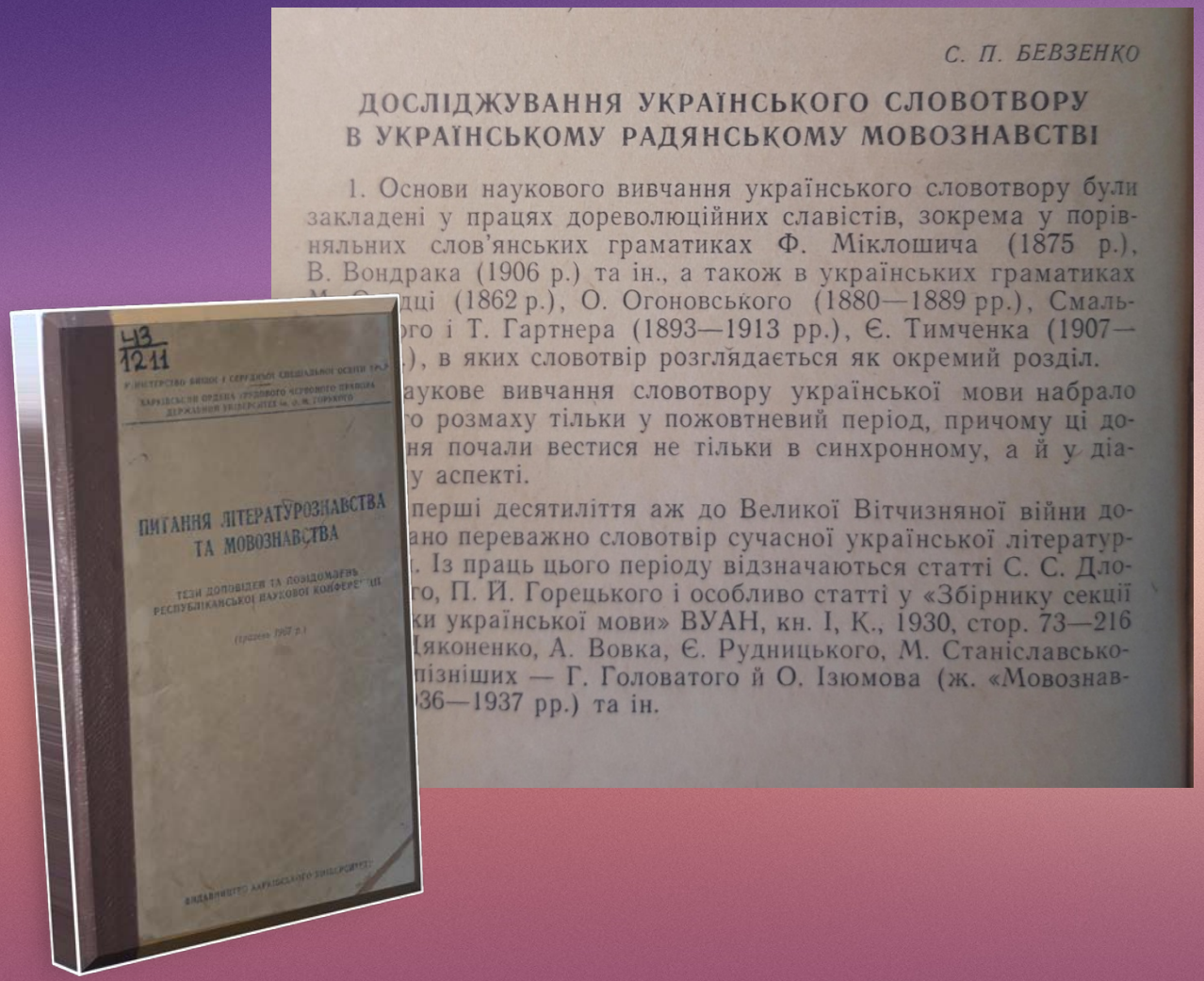

Бевзенко С. П. Вивчення мови української художньої літератури пожовтневого п'ятидесятиріччя: підсумки, основні проблеми / С. П. Бевзенко // Розвиток і оновлення видів і жанрів та мовностилістичних засобів художнього зображення в радянській літературі : матеріали Міжвуз. респ. наук. конф. – Одеса, 1968. – С. 139–141. *Шифр: 43-а/655*

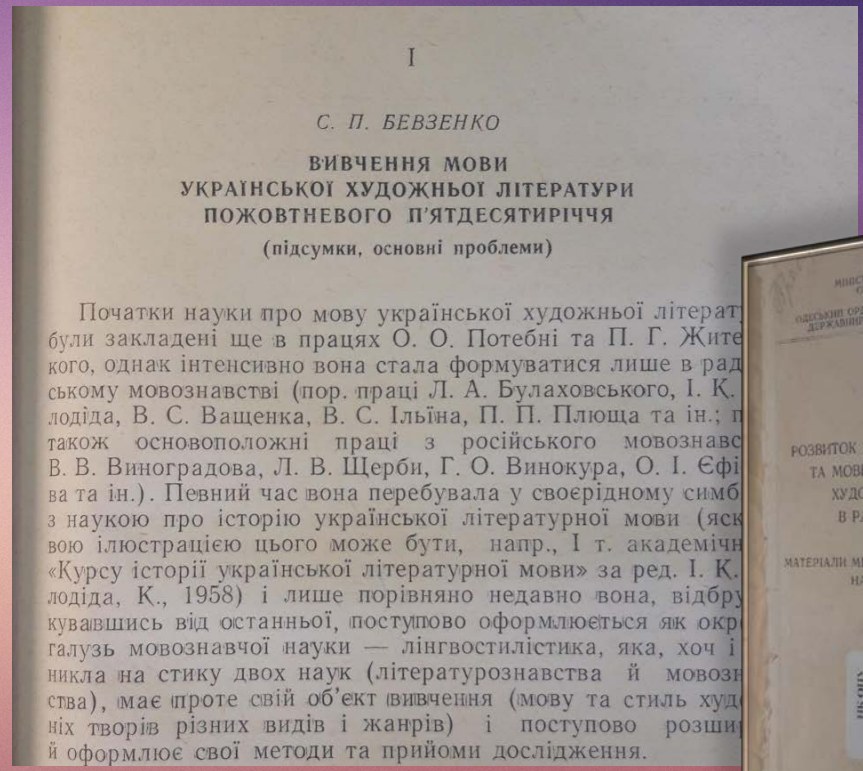

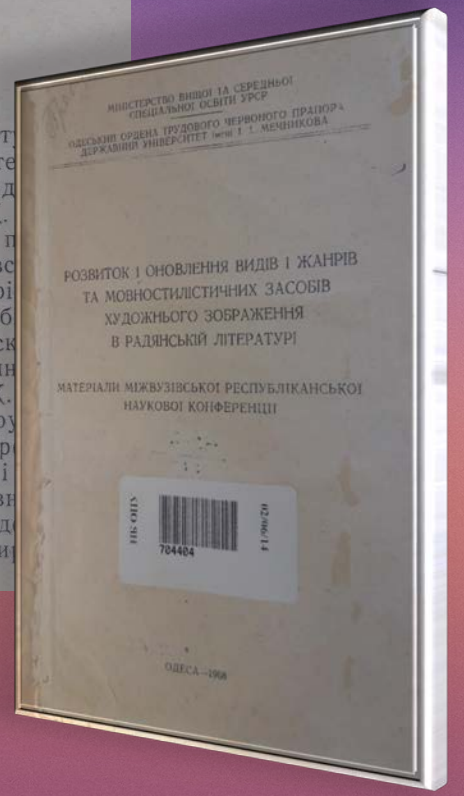

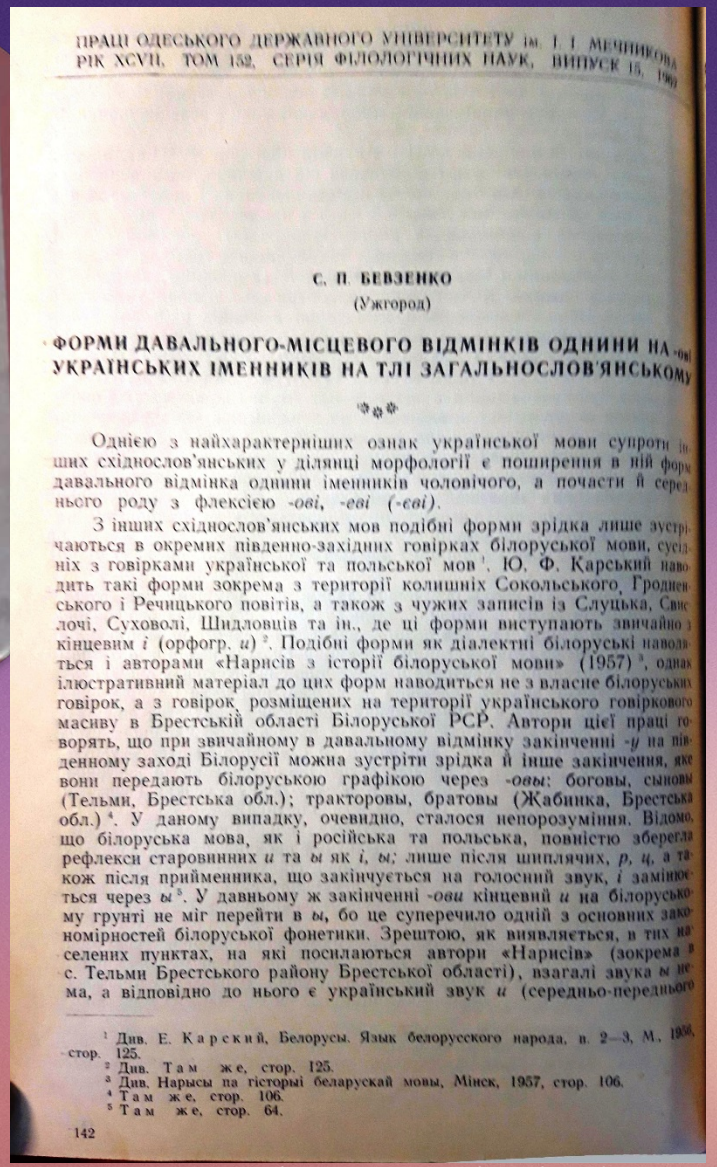

ПРАЦІ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. І. І. МЕЧНИКОВА
РІК XCVII, ТОМ 152, СЕРІЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ВИПУСК 15, 1962

С. П. БЕВЗЕНКО
(Ужгород)

ФОРМИ ДАВАЛЬНОГО-МІСЦЕВОГО ВІДМІНКІВ ОДНИНИ НА *-ові* УКРАЇНСЬКИХ ІМЕННИКІВ НА ТЛІ ЗАГАЛЬНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ

***

Однією з найхарактерніших ознак української мови супроти інших східнослов'янських у ділянці морфології є поширення в ній форми давального відмінка однини іменників чоловічого, а почасти й середнього роду з флексією *-ові, -еві (-єві)*.

З інших східнослов'янських мов подібні форми зрідка лише зустрічаються в окремих південно-західних говірках білоруської мови, суміжних з говірками української та польської мов [1]. Ю. Ф. Карський наводить такі форми зокрема з території колишніх Сокольського, Гродненського і Речицького повітів, а також з чужих записів із Слуцька, Свислочі, Суховолі, Шидловців та ін., де ці форми виступають звичайно з кінцевим *і* (орфогр. *и*) [2]. Подібні форми як діалектні білоруські наводяться і авторами «Нарисів з історії білоруської мови» (1957) [3], однак ілюстративний матеріал до цих форм наводиться не з власне білоруських говірок, а з говірок, розміщених на території українського говіркового масиву в Брестській області Білоруської РСР. Автори цієї праці говорять, що при звичайному в давальному відмінку закінченні *-у* на південному заході Білорусії можна зустріти зрідка й інше закінчення, яке вони передають білоруською графікою через *-овы*: боговы, сыновы (Тельми, Брестська обл.); тракторовы, братовы (Жабинка, Брестська обл.) [4]. У даному випадку, очевидно, сталося непорозуміння. Відомо, що білоруська мова, як і російська та польська, повністю зберегла рефлекси старовинних *и* та *ы* як *і, ы;* лише після шиплячих, *р, ц*, а також після прийменника, що закінчується на голосний звук, *і* заміюється через *ы* [5]. У давньому ж закінченні *-ови* кінцевий *и* на білоруському грунті не міг перейти в *ы*, бо це суперечило одній з основних закономірностей білоруської фонетики. Зрештою, як виявляється, в тих населених пунктах, на які посилаються автори «Нарисів» (зокрема в с. Тельми Брестського району Брестської області), взагалі звука *ы* нема, а відповідно до нього є український звук *и* (середньо-переднього

[1] Див. Е. Карский, Белорусы. Язык белорусского народа, в. 2—3, М., 1956, стор. 125.
[2] Див. Там же, стор. 125.
[3] Див. Нарысы па гісторыі беларускай мовы, Мінск, 1957, стор. 106.
[4] Там же, стор. 106.
[5] Там же, стор. 64.

142

Бевзенко С. П. Форми давального-місцевого відмінків однини на *–ові* українських іменників на тлі загальнослов'янському / С. П. Бевзенко // Пр. Одес. держ. ун-ту ім. І. Мечникова. Серія філол. наук. – 1962. – Т. 152, вип. 15 : Питання слов. філології : Мовознавство. – С. 142 –148. *Шифр: 41/87*

Бевзенко А. Т. Заміна зредукованих [ъ], [ь] у Клоцовому збірнику XI ст. / А. Т. Бевзенко, С. П. Бевзенко // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 51 –54. *Шифр: 21-а/497*

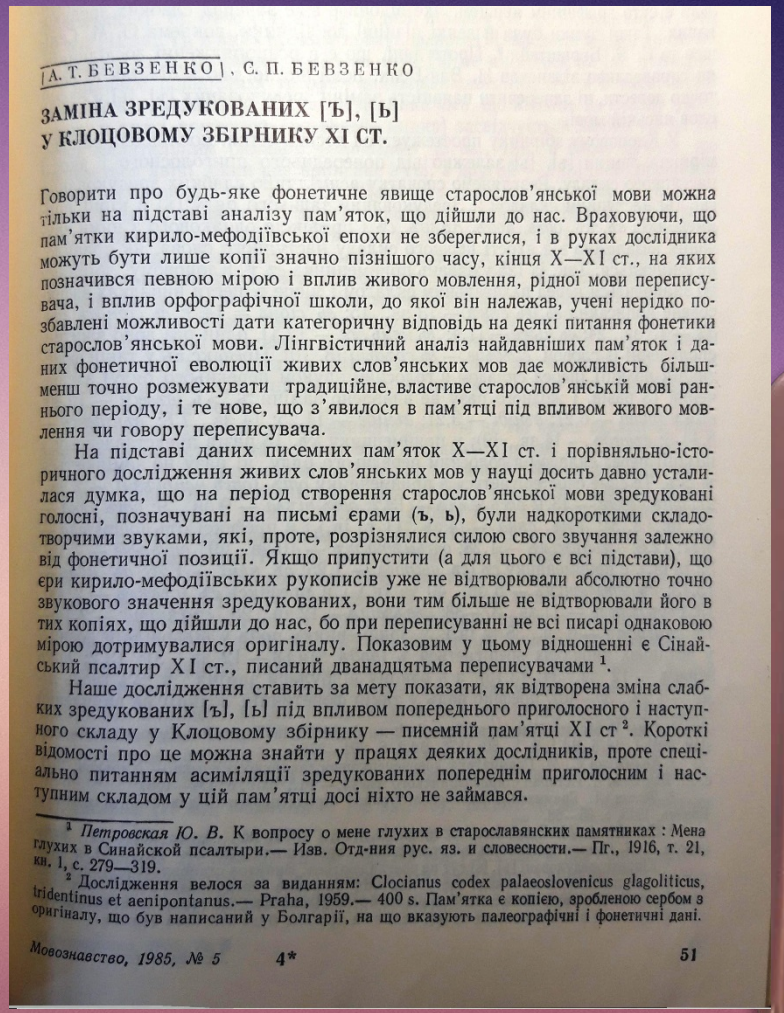

А. Т. БЕВЗЕНКО, С. П. БЕВЗЕНКО

ЗАМІНА ЗРЕДУКОВАНИХ [Ъ], [Ь] У КЛОЦОВОМУ ЗБІРНИКУ XI СТ.

Говорити про будь-яке фонетичне явище старослов'янської мови можна тільки на підставі аналізу пам'яток, що дійшли до нас. Враховуючи, що пам'ятки кирило-мефодіївської епохи не збереглися, і в руках дослідника можуть бути лише копії значно пізнішого часу, кінця X—XI ст., на яких позначився певною мірою і вплив живого мовлення, рідної мови переписувача, і вплив орфографічної школи, до якої він належав, учені нерідко позбавлені можливості дати категоричну відповідь на деякі питання фонетики старослов'янської мови. Лінгвістичний аналіз найдавніших пам'яток і даних фонетичної еволюції живих слов'янських мов дає можливість більш-менш точно розмежувати традиційне, властиве старослов'янській мові раннього періоду, і те нове, що з'явилося в пам'ятці під впливом живого мовлення чи говору переписувача.

На підставі даних писемних пам'яток X—XI ст. і порівняльно-історичного дослідження живих слов'янських мов у науці досить давно усталилася думка, що на період створення старослов'янської мови зредуковані голосні, позначувані на письмі єрами (ъ, ь), були надкороткими складотворчими звуками, які, проте, розрізнялися силою свого звучання залежно від фонетичної позиції. Якщо припустити (а для цього є всі підстави), що єри кирило-мефодіївських рукописів уже не відтворювали абсолютно точно звукового значення зредукованих, вони тим більше не відтворювали його в тих копіях, що дійшли до нас, бо при переписуванні не всі писарі однаковою мірою дотримувалися оригіналу. Показовим у цьому відношенні є Синайський псалтир XI ст., писаний дванадцятьма переписувачами [1].

Наше дослідження ставить за мету показати, як відтворена зміна слабких зредукованих [ъ], [ь] під впливом попереднього приголосного і наступного складу у Клоцовому збірнику — писемній пам'ятці XI ст [2]. Короткі відомості про це можна знайти у працях деяких дослідників, проте спеціально питанням асиміляції зредукованих попереднім приголосним і наступним складом у цій пам'ятці досі ніхто не займався.

[1] *Петровская Ю. В.* К вопросу о мене глухих в старославянских памятниках : Мена глухих в Синайской псалтыри.— Изв. Отд-ния рус. яз. и словесности.— Пг., 1916, т. 21, кн. 1, с. 279—319.
[2] Дослідження велося за виданням: Clocianus codex palaeoslovenicus glagoliticus, tridentinus et aenipontanus.— Praha, 1959.— 400 s. Пам'ятка є копією, зробленою сербом з оригіналу, що був написаний у Болгарії, на що вказують палеографічні і фонетичні дані.

Мовознавство, 1985, № 5 4* 51

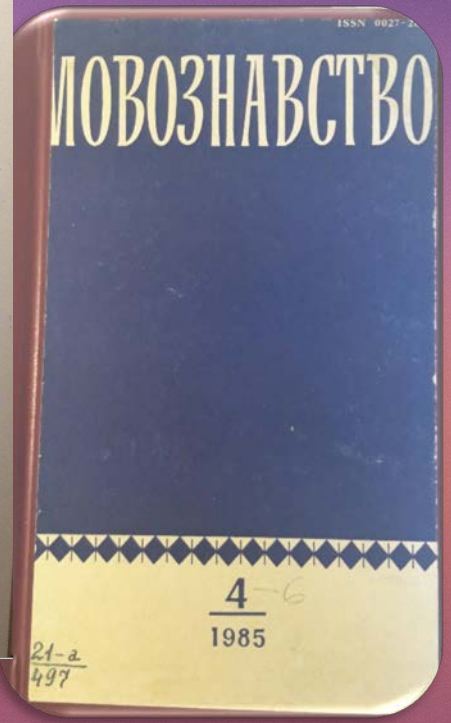

Бевзенко С. П. Питання української діалектології у працях Франка / С. П. Бевзенко // Іван Франко і історико-літературний процес : матеріали наук. конф. – Київ, 1968. – С. 64 –66.
Шифр: 29-а/2525

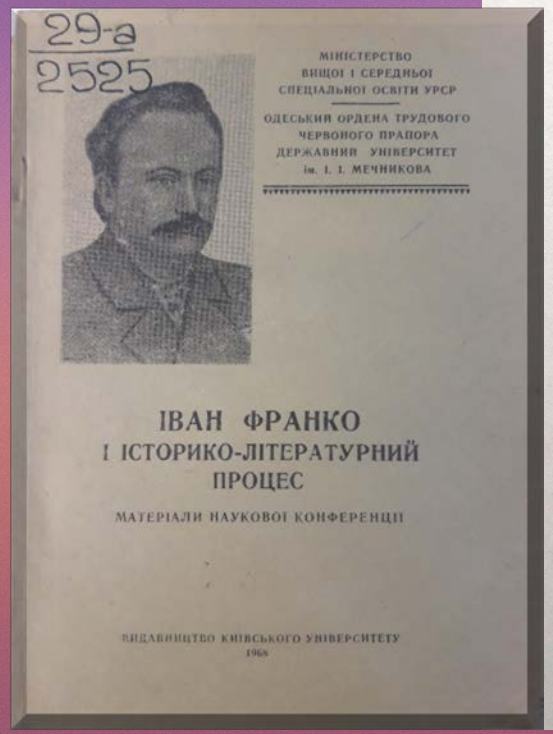

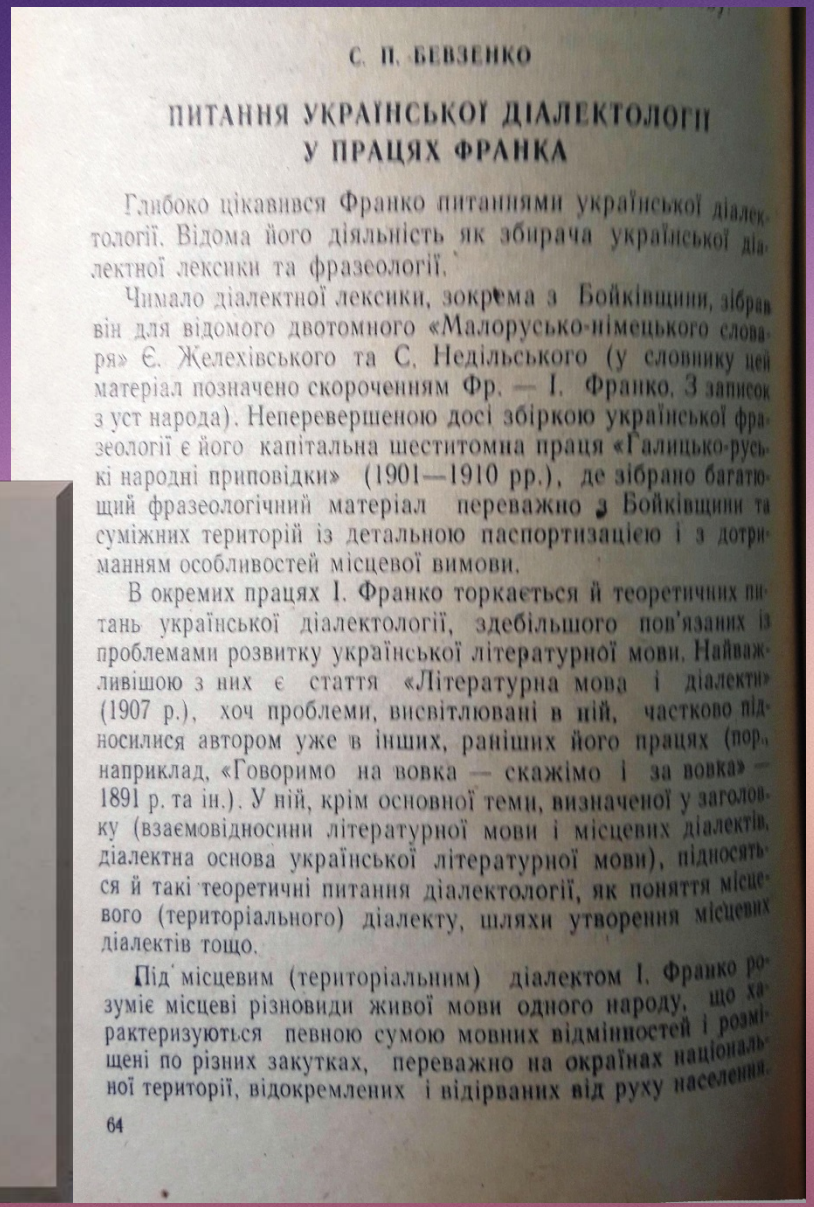

С. П. БЕВЗЕНКО

ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ У ПРАЦЯХ ФРАНКА

Глибоко цікавився Франко питаннями української діалектології. Відома його діяльність як збирача української діалектної лексики та фразеології.

Чимало діалектної лексики, зокрема з Бойківщини, зібрав він для відомого двотомного «Малорусько-німецького словаря» Є. Желехівського та С. Недільського (у словнику цей матеріал позначено скороченням Фр. — І. Франко. З записок з уст народа). Неперевершеною досі збіркою української фразеології є його капітальна шеститомна праця «Галицько-руські народні приповідки» (1901—1910 рр.), де зібрано багатющий фразеологічний матеріал переважно з Бойківщини та суміжних територій із детальною паспортизацією і з дотриманням особливостей місцевої вимови.

В окремих працях І. Франко торкається й теоретичних питань української діалектології, здебільшого пов'язаних із проблемами розвитку української літературної мови. Найважливішою з них є стаття «Літературна мова і діалекти» (1907 р.), хоч проблеми, висвітлювані в ній, частково відносилися автором уже в інших, раніших його працях (пор., наприклад, «Говоримо на вовка — скажімо і за вовка» — 1891 р. та ін.). У ній, крім основної теми, визначеної у заголовку (взаємовідносини літературної мови і місцевих діалектів, діалектна основа української літературної мови), підносяться й такі теоретичні питання діалектології, як поняття місцевого (територіального) діалекту, шляхи утворення місцевих діалектів тощо.

Під місцевим (територіальним) діалектом І. Франко розуміє місцеві різновиди живої мови одного народу, що характеризуються певною сумою мовних відмінностей і розміщені по різних закутках, переважно на окраїнах національної території, відокремлених і відірваних від руху населення.

64

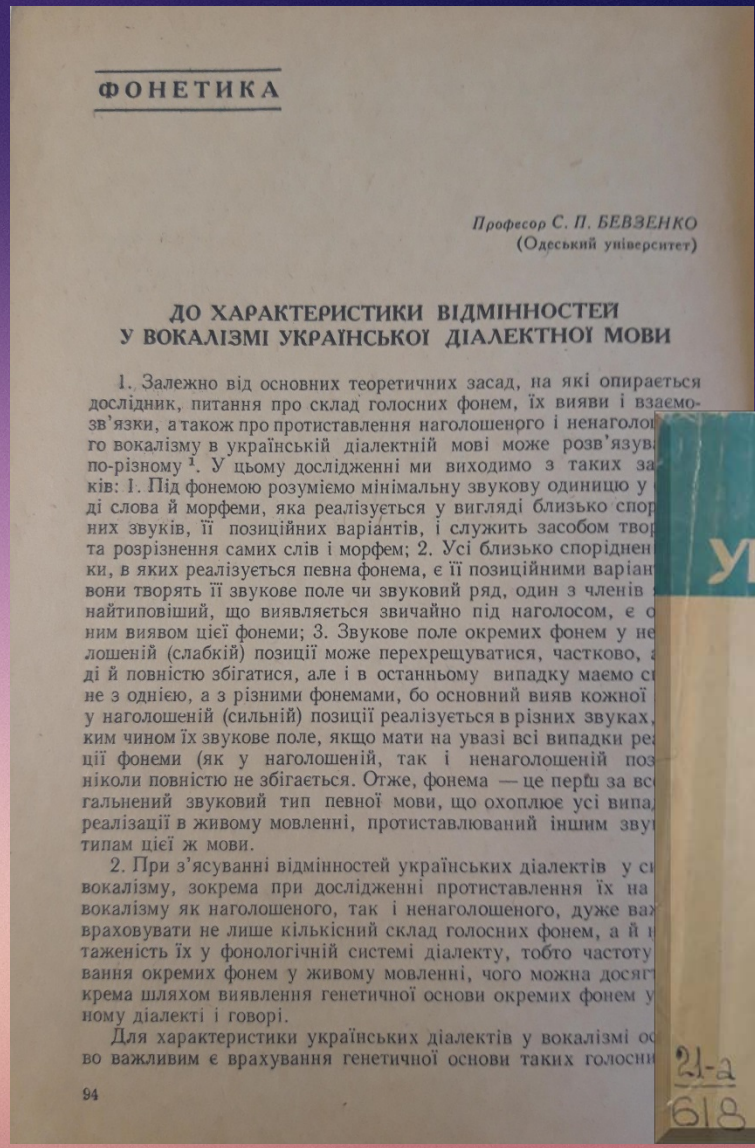

ФОНЕТИКА

Професор С. П. БЕВЗЕНКО
(Одеський університет)

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІДМІННОСТЕЙ У ВОКАЛІЗМІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ МОВИ

1. Залежно від основних теоретичних засад, на які опирається дослідник, питання про склад голосних фонем, їх вияви і взаємозв'язки, а також про протиставлення наголошеного і ненаголошеного вокалізму в українській діалектній мові може розв'язуватися по-різному [1]. У цьому дослідженні ми виходимо з таких засад: 1. Під фонемою розуміємо мінімальну звукову одиницю у ді слова й морфеми, яка реалізується у вигляді близько спорідних звуків, її позиційних варіантів, і служить засобом творення розрізнення самих слів і морфем; 2. Усі близько споріднені ки, в яких реалізується певна фонема, є її позиційними варіантами вони творять її звукове поле чи звуковий ряд, один з членів найтиповіший, що виявляється звичайно під наголосом, є основним виявом цієї фонеми; 3. Звукове поле окремих фонем у ненаголошеній (слабкій) позиції може перехрещуватися, частково, ді й повністю збігатися, але і в останньому випадку маємо справу не з однією, а з різними фонемами, бо основний вияв кожної у наголошеній (сильній) позиції реалізується в різних звуках, ким чином їх звукове поле, якщо мати на увазі всі випадки реалізації фонеми (як у наголошеній, так і ненаголошеній позиції) ніколи повністю не збігається. Отже, фонема — це перш за все гальнений звуковий тип певної мови, що охоплює усі випадки реалізації в живому мовленні, протиставлюваний іншим звукотипам цієї ж мови.

2. При з'ясуванні відмінностей українських діалектів у системі вокалізму, зокрема при дослідженні протиставлення їх на тлі вокалізму як наголошеного, так і ненаголошеного, дуже важливо враховувати не лише кількісний склад голосних фонем, а й їх представленість їх у фонологічній системі діалекту, тобто частоту вживання окремих фонем у живому мовленні, чого можна досягти зокрема шляхом виявлення генетичної основи окремих фонем у певному діалекті і говорі.

Для характеристики українських діалектів у вокалізмі особливо важливим є врахування генетичної основи таких голосних

94

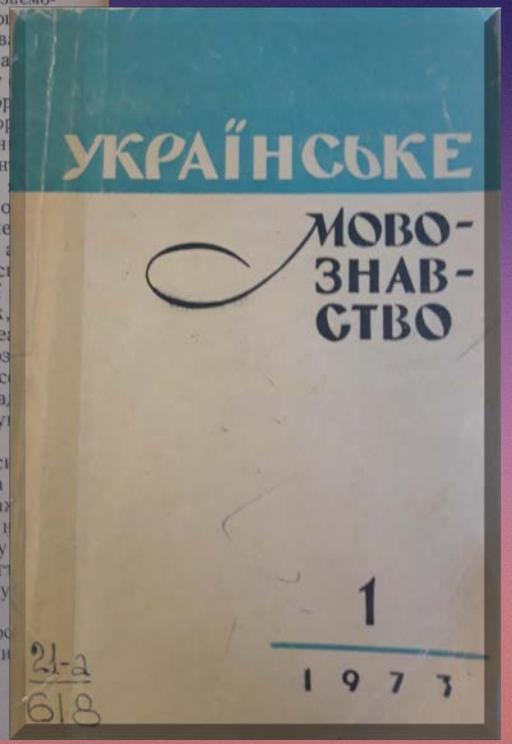

Бевзенко С. П. До характеристики відмінностей у вокалізмі української діалектної мови / С. П. Бевзенко // Укр. мовознавство. – 1973. – № 1. – С. 94 –101.
Шифр: 21-а/618

Бевзенко С. П. З історії лінгвостилістичних досліджень творів української літератури / С. П. Бевзенко // Актуальные проблемы изучения и преподавания славянских литератур : тезисы докл. науч.-практ. регион. конф. (23-24 мая 1991 г.). – Измаил, 1992. – С. 161–162. ***Шифр: 24/2375***

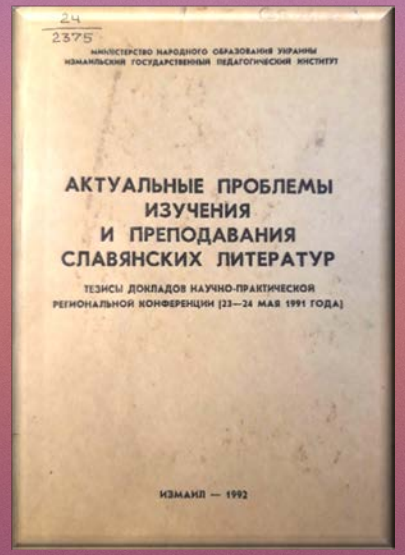

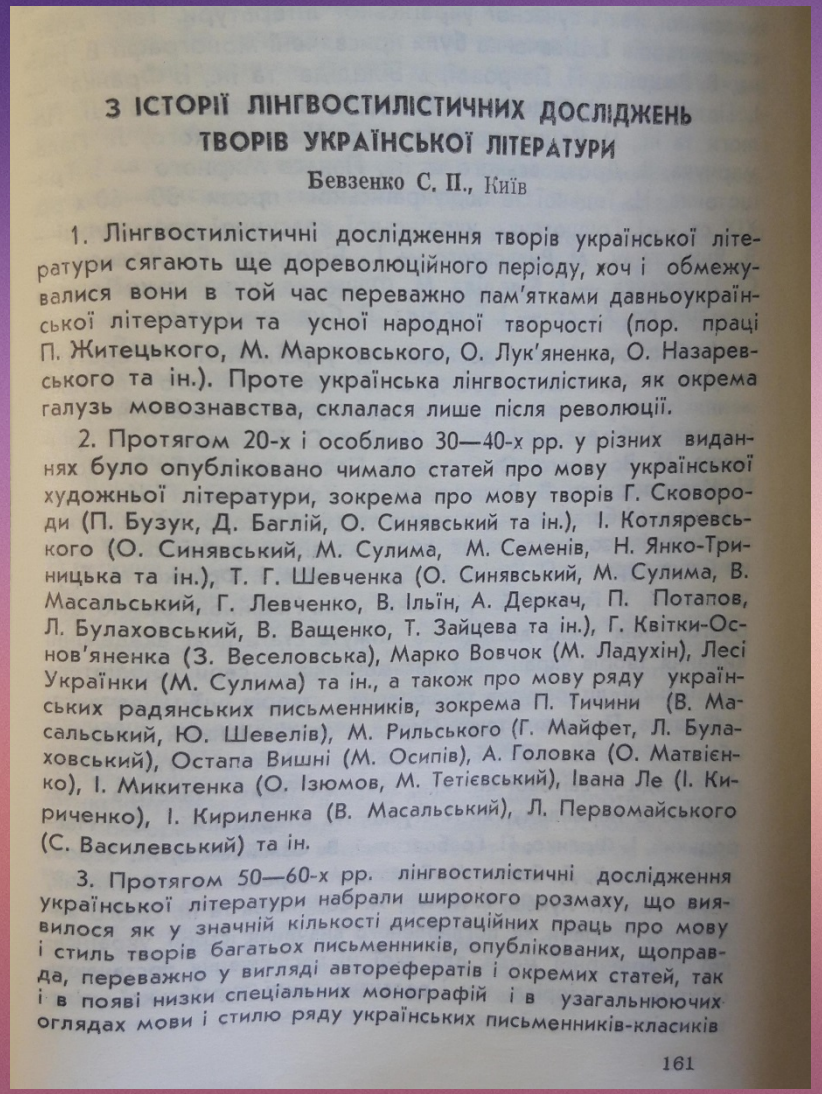

З ІСТОРІЇ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бевзенко С. П., Київ

1. Лінгвостилістичні дослідження творів української літератури сягають ще дореволюційного періоду, хоч і обмежувалися вони в той час переважно пам'ятками давньоукраїнської літератури та усної народної творчості (пор. праці П. Житецького, М. Марковського, О. Лук'яненка, О. Назаревського та ін.). Проте українська лінгвостилістика, як окрема галузь мовознавства, склалася лише після революції.

2. Протягом 20-х і особливо 30—40-х рр. у різних виданнях було опубліковано чимало статей про мову української художньої літератури, зокрема про мову творів Г. Сковороди (П. Бузук, Д. Баглій, О. Синявський та ін.), І. Котляревського (О. Синявський, М. Сулима, М. Семенів, Н. Янко-Триницька та ін.), Т. Г. Шевченка (О. Синявський, М. Сулима, В. Масальський, Г. Левченко, В. Ільїн, А. Деркач, П. Потапов, Л. Булаховський, В. Ващенко, Т. Зайцева та ін.), Г. Квітки-Основ'яненка (З. Веселовська), Марко Вовчок (М. Ладухін), Лесі Українки (М. Сулима) та ін., а також про мову ряду українських радянських письменників, зокрема П. Тичини (В. Масальський, Ю. Шевелів), М. Рильського (Г. Майфет, Л. Булаховський), Остапа Вишні (М. Осипів), А. Головка (О. Матвієнко), І. Микитенка (О. Ізюмов, М. Тетієвський), Івана Ле (І. Кириченко), І. Кириленка (В. Масальський), Л. Первомайського (С. Василевський) та ін.

3. Протягом 50—60-х рр. лінгвостилістичні дослідження української літератури набрали широкого розмаху, що виявилося як у значній кількості дисертаційних праць про мову і стиль творів багатьох письменників, опублікованих, щоправда, переважно у вигляді авторефератів і окремих статей, так і в появі низки спеціальних монографій і в узагальнюючих оглядах мови і стилю ряду українських письменників-класиків

161

Бевзенко С. П. Основні етапи розвитку української літературної мови / С. П. Бевзенко // Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. пр. – Київ, 1998. – С. 187-192. ***Шифр: 28-в/2721***

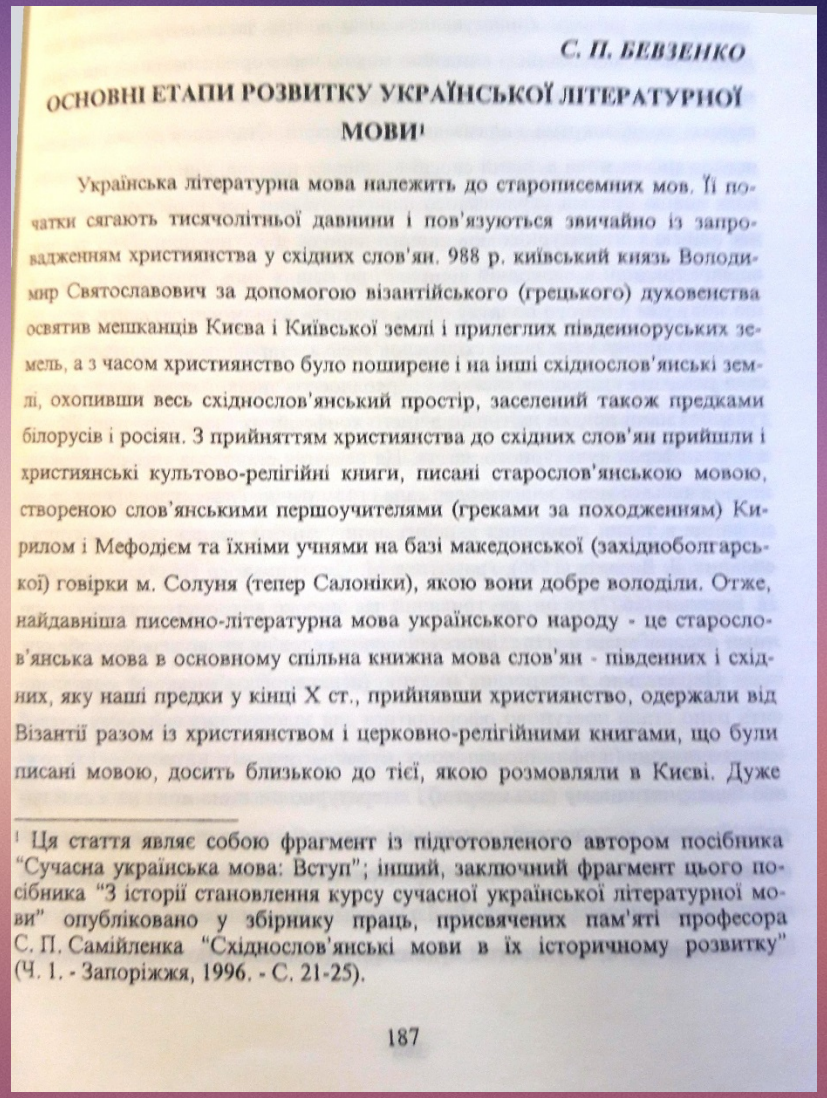

С. П. БЕВЗЕНКО

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ[1]

Українська літературна мова належить до старописемних мов. Її початки сягають тисячолітньої давнини і пов'язуються звичайно із запровадженням християнства у східних слов'ян. 988 р. київський князь Володимир Святославович за допомогою візантійського (грецького) духовенства освятив мешканців Києва і Київської землі і прилеглих південноруських земель, а з часом християнство було поширене і на інші східнослов'янські землі, охопивши весь східнослов'янський простір, заселений також предками білорусів і росіян. З прийняттям християнства до східних слов'ян прийшли і християнські культово-релігійні книги, писані старослов'янською мовою, створеною слов'янськими першоучителями (греками за походженням) Кирилом і Мефодієм та їхніми учнями на базі македонської (західноболгарської) говірки м. Солуня (тепер Салоніки), якою вони добре володіли. Отже, найдавніша писемно-літературна мова українського народу - це старослов'янська мова в основному спільна книжна мова слов'ян - південних і східних, яку наші предки у кінці X ст., прийнявши християнство, одержали від Візантії разом із християнством і церковно-релігійними книгами, що були писані мовою, досить близькою до тієї, якою розмовляли в Києві. Дуже

[1] Ця стаття являє собою фрагмент із підготовленого автором посібника "Сучасна українська мова: Вступ"; інший, заключний фрагмент цього посібника "З історії становлення курсу сучасної української літературної мови" опубліковано у збірнику праць, присвячених пам'яті професора С. П. Самійленка "Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку" (Ч. 1. - Запоріжжя, 1996. - С. 21-25).

187

Навчальні та методичні матеріали з української діалектології

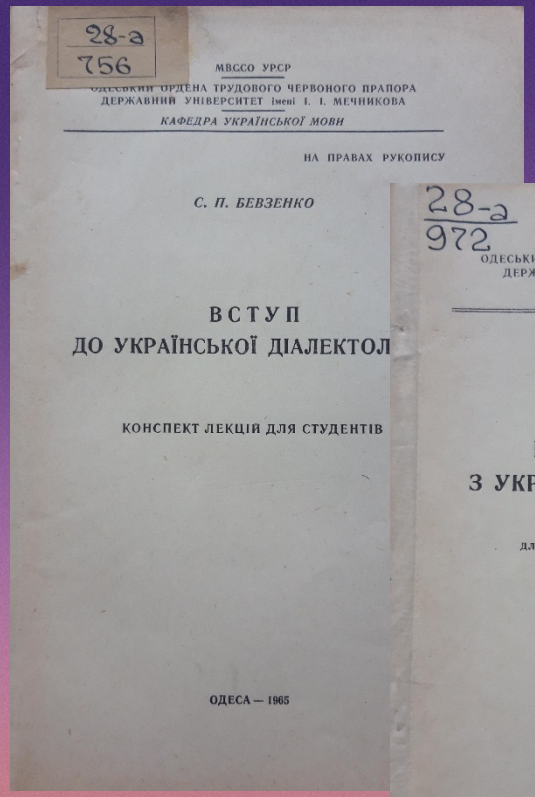

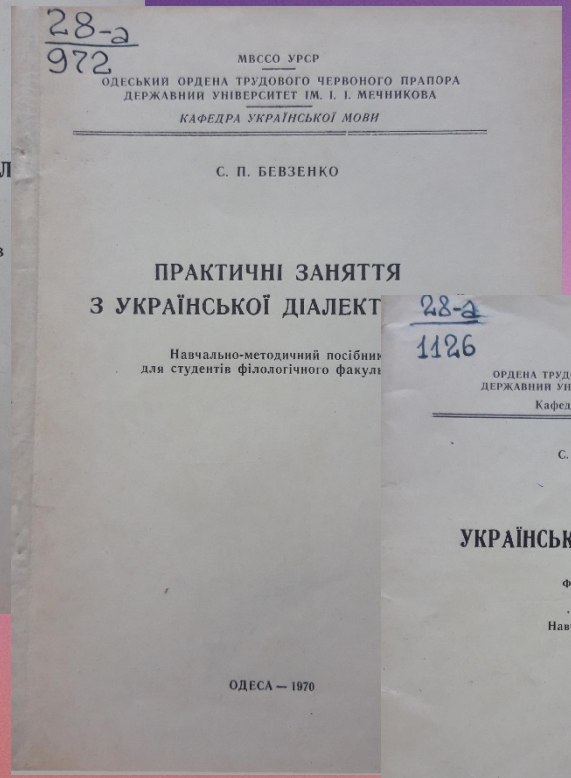

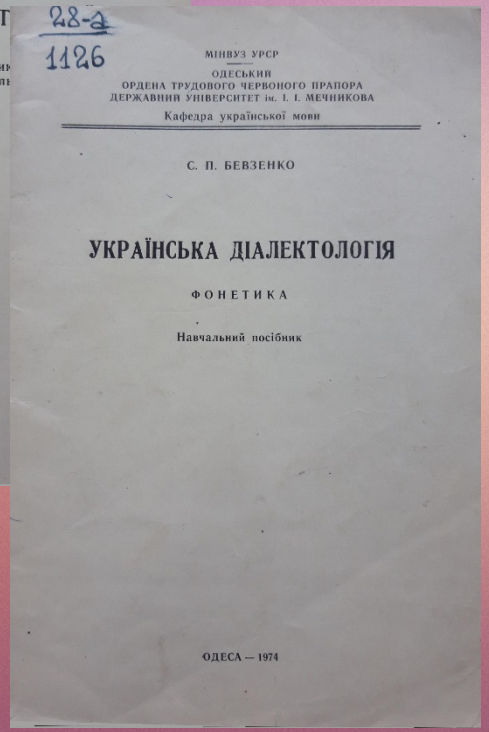

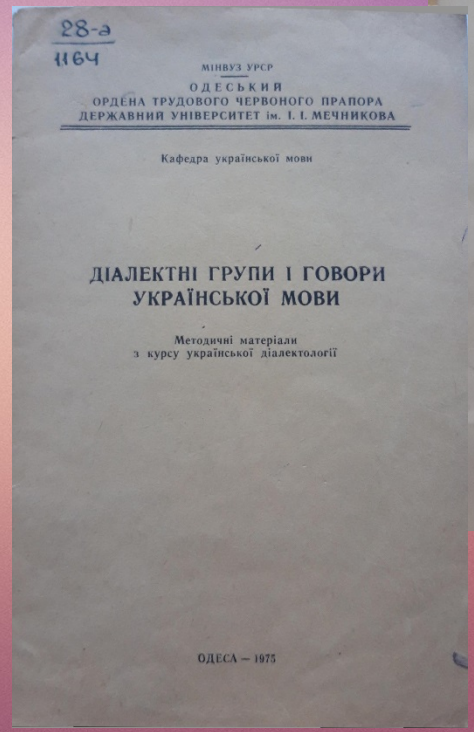

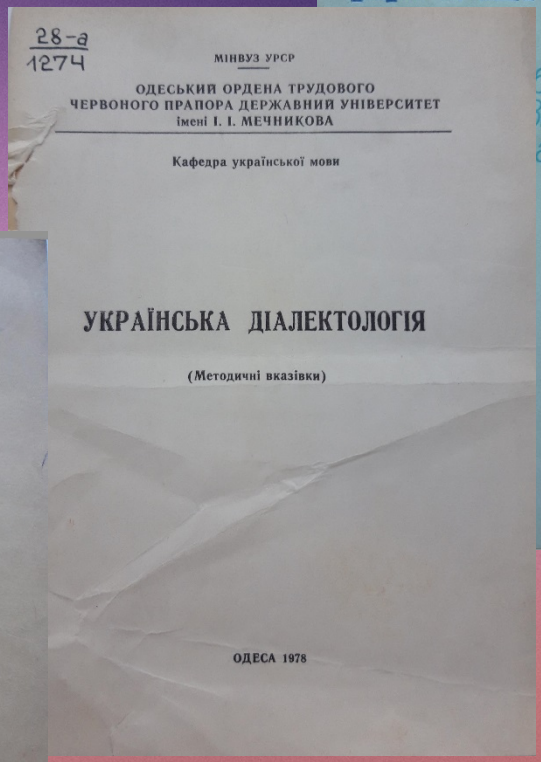

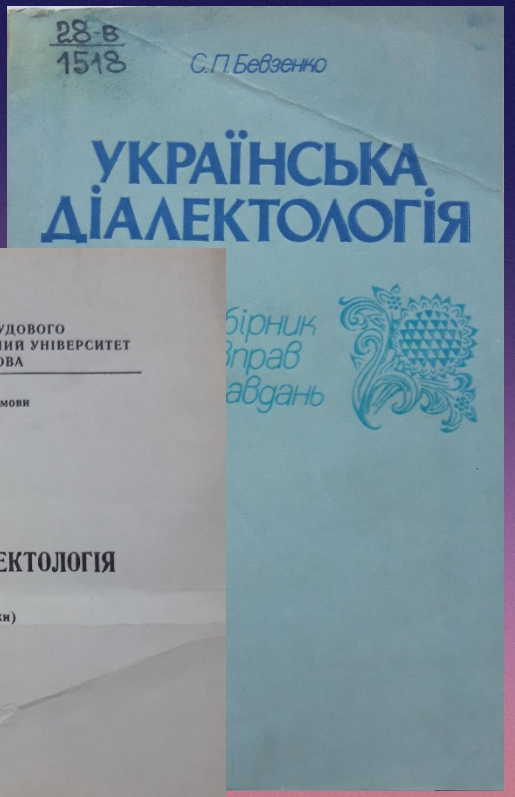

Бевзенко С. П. Українська діалектологія : навч. посіб. для студентів філол. ф-тів ун-тів і пед ін-тів / С. П. Бевзенко. – Київ : Вища шк., 1980. – 246 с. ***Шифр: 28-в/1139***

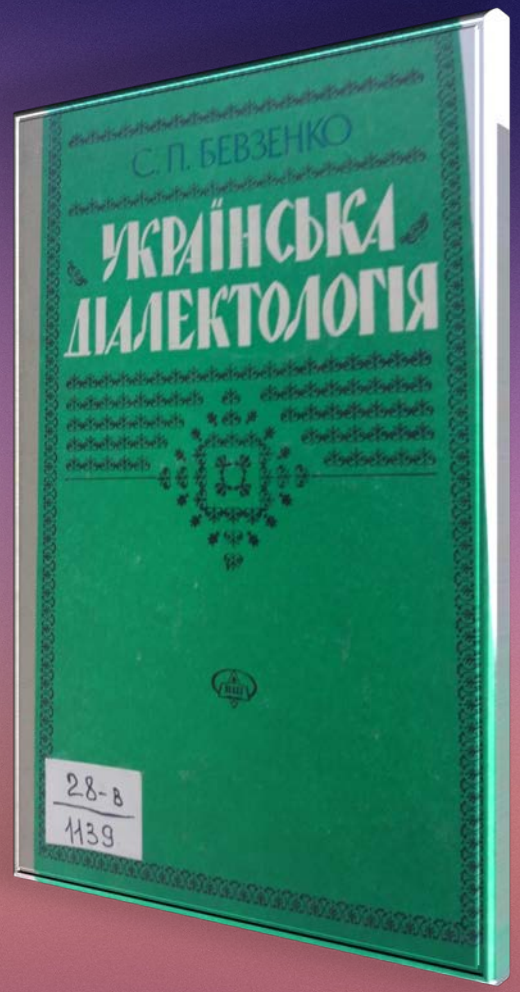

Посібник складається із вступу та двох частин. У «Вступі» розглядаються загальнотеоретичні питання курсу, що передбачені програмою. Основу книги становить її перша частина «Фонетика, граматика й лексика української діалектної мови», в якій повніше, ніж це було в тогочасних існуючих посібниках, висвітлюються питання діалектної фонетики, морфології, синтаксису й лексики. Друга частина «Діалектні групи і говори української мови» є підсумковим оглядом діалектного членування української мови.

Навчальні та методичні матеріали з історії вивчення української мови

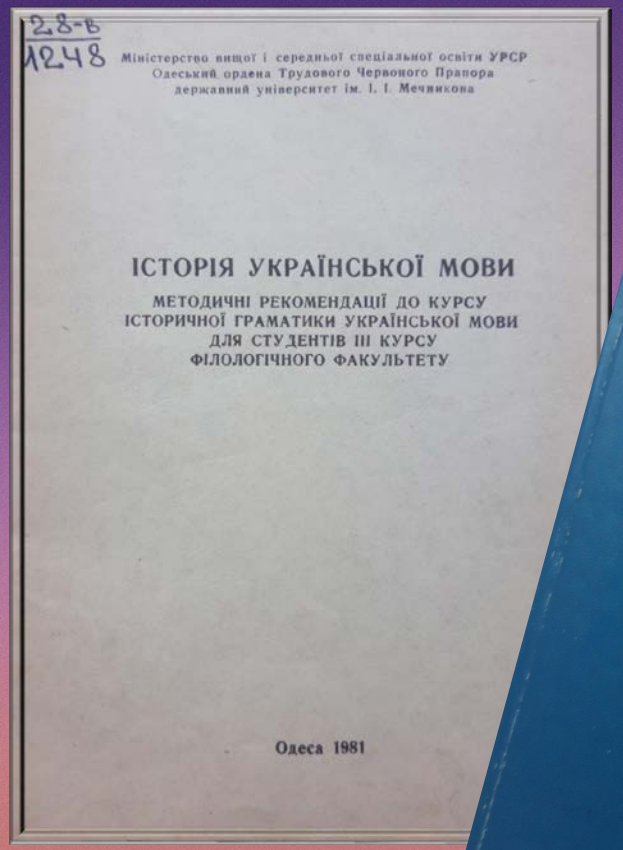

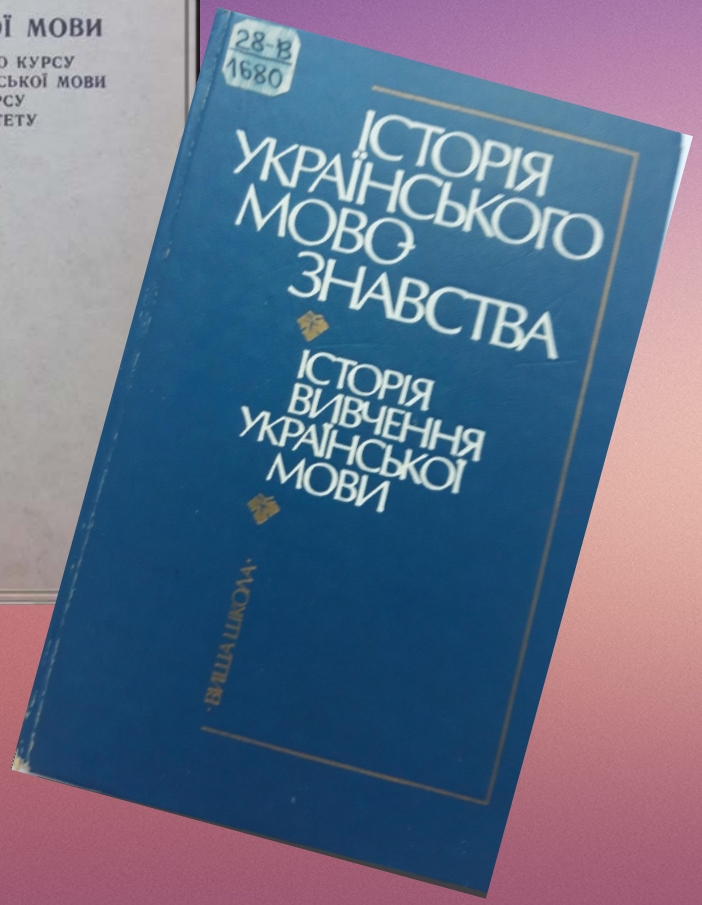

Історія української мови : метод. рек. до курсу іст. граматики укр. мови для студентів ІІІ курсу філол. ф-ту / упоряд. С. П. Бевзенко. – Одеса, 1981. – 50 с. ***Шифр: 28-в/1248***

Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови : навч. посіб. для студентів педін-тів спец. 02.19.00 «Укр. мова і л-ра» / С. П. Бевзенко. – Київ : Вища шк., 1991. – 230, [1] с. ***Шифр: 28-в/1680***

У навчальному посібнику висвітлено питання історіографії мовознавчої україністики, що охоплюють процес становлення і розвитку науки про українську мову від давніх часів до сучасності. Основну частину присвячено історії макрогалузей україністики, сучасній літературній мові, історії української мови.

Збірник текстів для практичних занять з історичної граматики української мови / упоряд.: С. П. Бевзенко, Л. О. Самійленко. – Одеса, 1978. – Вип. 1. – 60 с.
Шифр: 28-в/1451

Збірник текстів для практичних занять з історичної граматики української мови / упоряд.: С. П. Бевзенко, Г. Ф. Пелих, Л. О. Самійленко. – Одеса, 1979. – Вип. 2. – 60 с. ***Шифр: 28-в/1452***

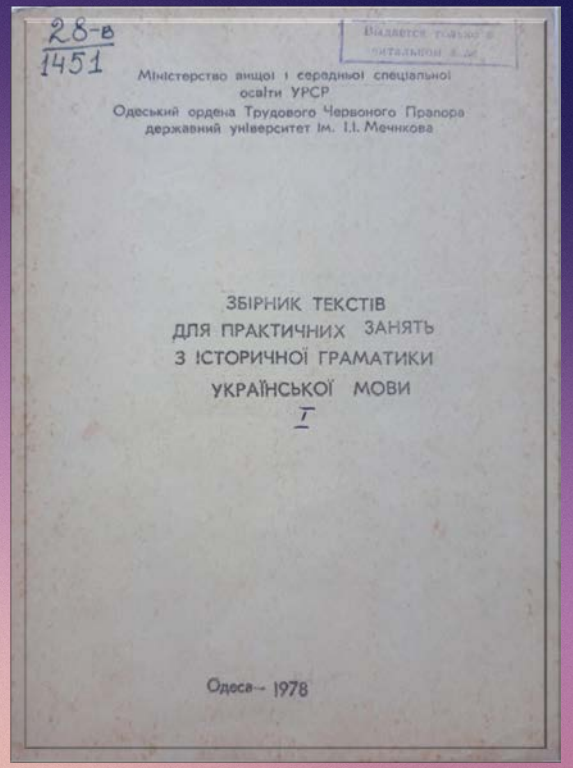

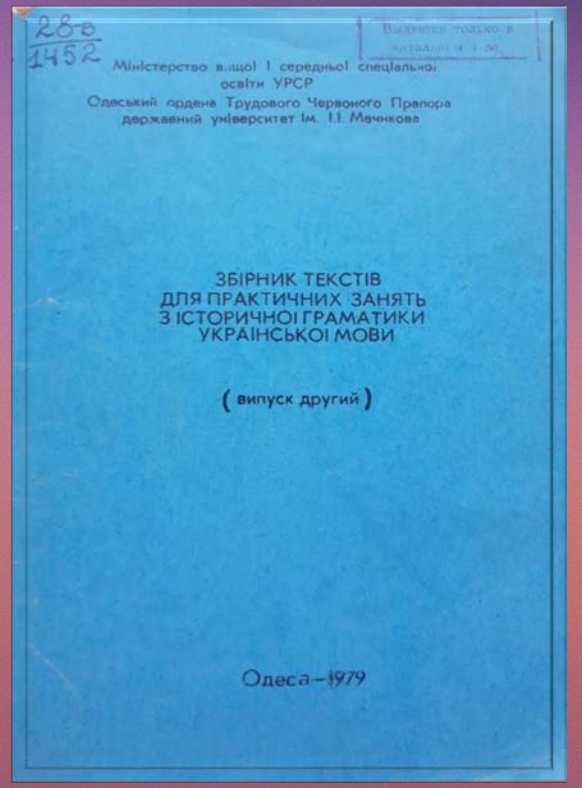

У збірниках текстів для практичних занять з історії української мови подаються уривки із староруських та староукраїнських пам'яток. Перший збірник відкривається уривками з найдавніших історичних джерел про східних слов'ян, подані найдавніші східнослов'янські написи на речах, монетах, що датуються X–XI ст., та уривки книг XI ст., що написані звичайною старослов'янською мовою східнослов'янської редакції, завершується видання текстами староукраїнських пам'яток ділового письменства XIV–XV ст. Другий випуск збірника присвячено виняткова староукраїнським пам'яткам різних жанрів XV–XVIII ст., написаних в різних українських землях.

Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства. Короткий нарис : навч. посіб. для студентів філол. спец. вищ. навч. закл. / С. П. Бевзенко. – Київ : Вища шк., 2006. – 143 с.

У навчальному посібнику висвітлено зв'язок мовознавства з іншими науками, прийоми лінгвістичних досліджень. Розкрито природу та суспільні функції мови, взаємозалежність мови і мислення, походження, історичний розвиток мов. Розглянуто будову мови, її системний характер, основні структурні рівні мови.

Редакційна діяльність вченого

УЖГОРОДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ТОМ XLII
Й. О. Дзендзелівський
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АТЛАС
УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ГОВОРІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР
(ЛЕКСИКА)
ЧАСТИНА II
УЖГОРОДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ТОМ XXXIV
Й. О. Дзендзелівський
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АТЛАС
УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ГОВОРІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР
(ЛЕКСИКА)
ЧАСТИНА I
НАУКОВІ ЗАПИСКИ
9
НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ТОМ XXXV
МОВОЗНАВСТВО
Давньоруська спадщина в лексиці української мови
ПРИНЦИПИ І ПЕРЕДУМОВИ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОЗОВОГО ТВОРУ
(НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК)
СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЗОВОГО ТВОРУ
НОРМАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ
РОЗВИТОК І ОНОВЛЕННЯ ВИДІВ І ЖАНРІВ ТА МОВНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ХУДОЖНЬОГО ЗОБРАЖЕННЯ В РАДЯНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ
АНАЛІЗ ЛЕКСИКИ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ
(лексична синоніміка)
ПРОГРАМА
ДЛЯ ЗБИРАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДО ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОГО АТЛАСА УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР

Науковий небовид професора С. П. Бевзенка

Железняк М. Г. Бевзенко Степан Пилипович // Енциклопедія Сучасної України / голова редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський ; НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енциклопед. дослідж. – 2003 . – Т. 2 : Б-Біо. – С. 361. *Шифр: 79-а/6990*

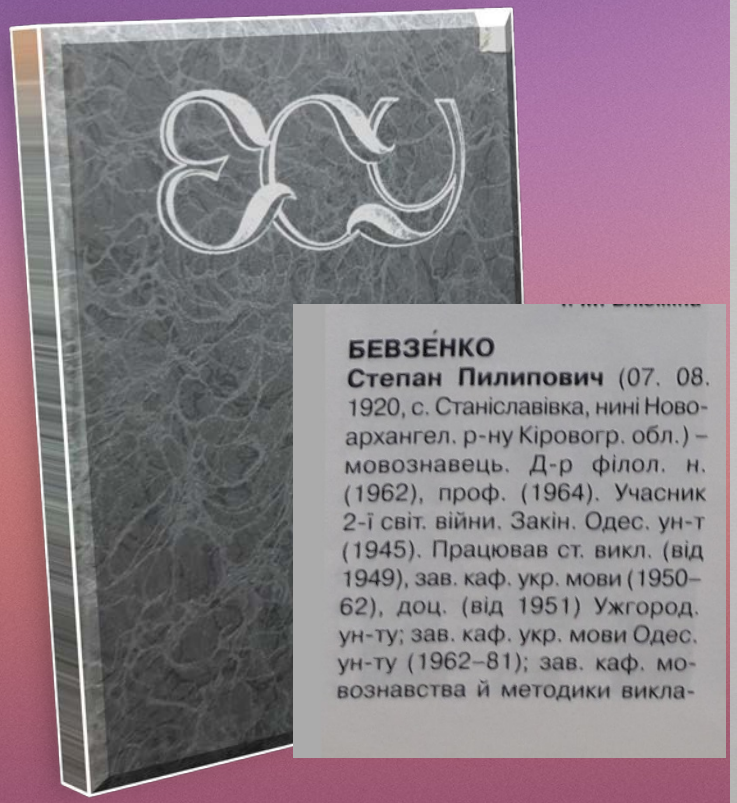

БЕВЗЕ́НКО
Степан Пилипович (07. 08. 1920, с. Станіславівка, нині Новоархангел. р-ну Кіровогр. обл.) – мовознавець. Д-р філол. н. (1962), проф. (1964). Учасник 2-ї світ. війни. Закін. Одес. ун-т (1945). Працював ст. викл. (від 1949), зав. каф. укр. мови (1950–62), доц. (від 1951) Ужгород. ун-ту; зав. каф. укр. мови Одес. ун-ту (1962–81); зав. каф. мовознавства й методики викладання мови (1982–91), проф. каф. укр. мови (1991–99) Нац. пед. ун-ту (Київ). Дослідж. з історії укр. мови, діалектології, сучас. укр. літ. мови. Опрацьовані численні укр. писемні пам'ятки стали основою посібника «Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору» (Уж., 1960). Під кер-вом Б. вперше в укр. мовознавстві підготовлені два інверсійні словники укр. мови. Це сприяло дослідженню деривац. процесів сучас. укр. літ. мови. Б. описав окремі фонет.

явища та низку морфол. і синтакс. особливостей закарп. говірок, запропонував типологію відмінностей укр. діалектів на різних структур. рівнях. Брав участь у підготовці Атласу укр. мови. Б. – автор (спільно із Й. Дзендзелівським та П. Чучкою) програми збирання матеріалів для регіонал. Закарп. діалектол. атласу (1960). У кн. «Історія українського мовознавства» (К., 1991) подав власну інтерпретацію періодизації історії вивчення укр. мови.

Пр.: Нариси з історії граматики української мови. Морфологія. К., 1953; Вступ до української діалектології. О., 1965; Практичні заняття з української діалектології. О., 1970; Історія української мови. Морфологія. К., 1978 (співавт.); Українська діалектологія. К., 1980; Інверсійний словник української мови. К., 1985 (співавт.); Структура складного речення в українській мові. К., 1987; Сучасна українська літературна мова. К., 1994 (співавт.).

Літ.: Професор Степан Пилипович Бевзенко. К., 1999; *Професори О(Н)У.*

М. Г. Железняк

Бондар О. І. Бевзенко Степан Пилипович / О. І. Бондар // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. : у 4 т. / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. – 2-е вид., допов. – Одеса : Астропринт, 2005. – Т. 2 : А–І. – С. 94–97. *Шифр: 15/10452*

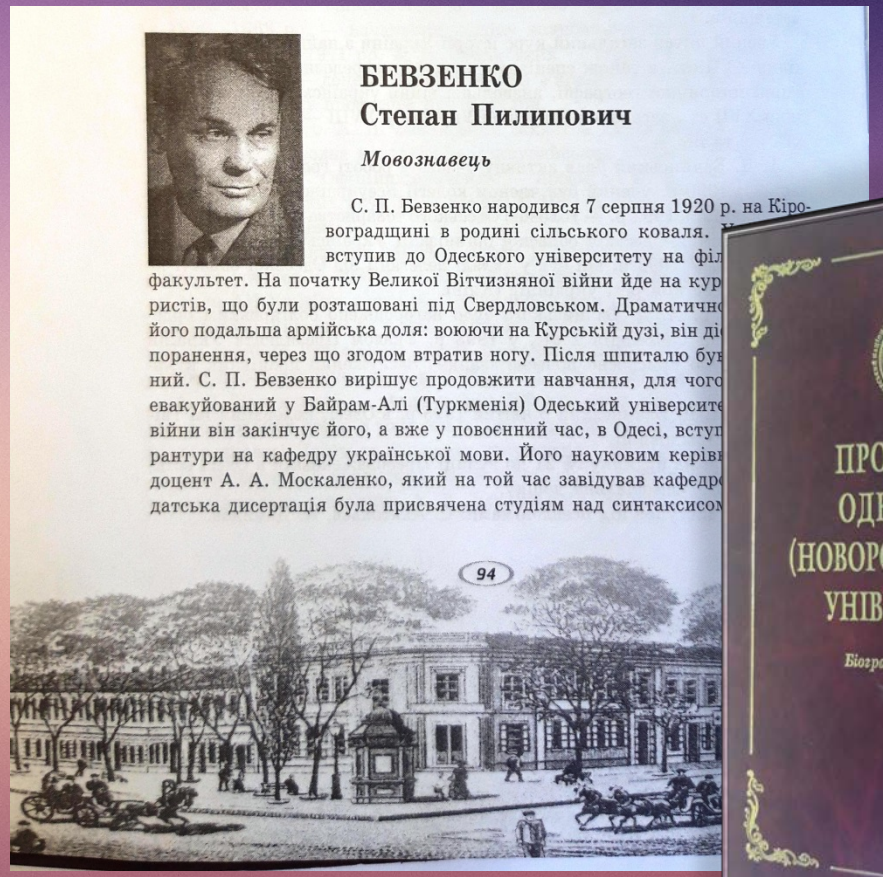

БЕВЗЕНКО
Степан Пилипович

Мовознавець

С. П. Бевзенко народився 7 серпня 1920 р. на Кіро-
воградщині в родині сільського коваля.
вступив до Одеського університету на філ
факультет. На початку Великої Вітчизняної війни йде на кур
ристів, що були розташовані під Свердловськом. Драматичн
його подальша армійська доля: воюючи на Курській дузі, він ді
поранення, через що згодом втратив ногу. Після шпиталю бу
ний. С. П. Бевзенко вирішує продовжити навчання, для чого
евакуйований у Байрам-Алі (Туркменія) Одеський університе
війни він закінчує його, а вже у повоєнний час, в Одесі, вступ
рантури на кафедру української мови. Його науковим керів
доцент А. А. Москаленко, який на той час завідував кафедр
датська дисертація була присвячена студіям над синтаксисом

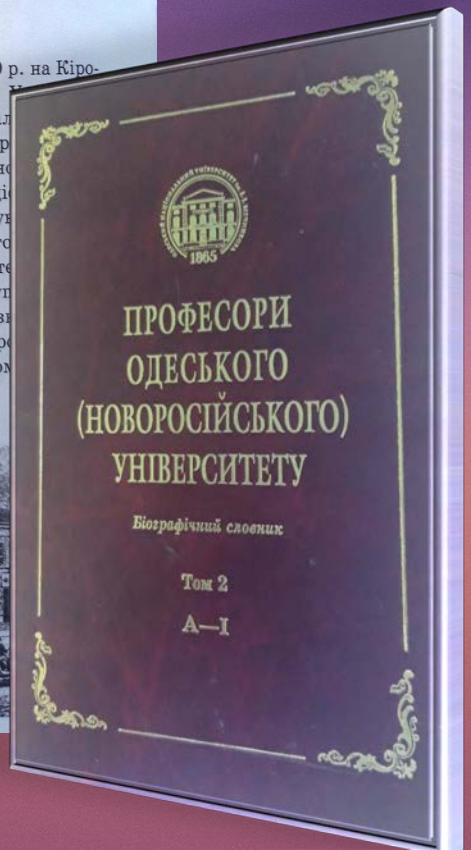

Філологічні науки / Д. С. Іщенко, Т. Ю. Ковалевська, Л. О. Петрова, Н. М. Раковська) // Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (1865–2015) / кол. авт. ; гол. ред. І. М. Коваль ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : ОНУ, 2015. – С. 591– 608.

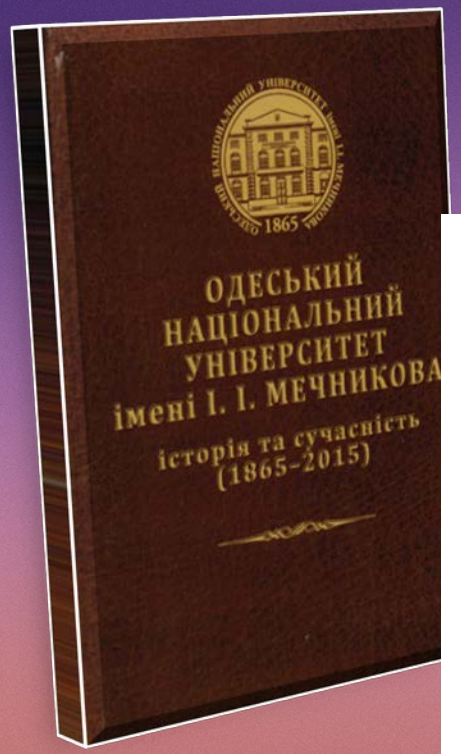

Історико-філологічний факультет

3.1. Розвиток філологічних наук[271]

При заснуванні ІНУ на історико-філологічному факультеті було утворено кафедру російської мови та російської літератури. Це відображало синкретичність тодішньої філологічної науки, коли мовознавство й літературознавство виступали в тісному зв'язку. Особливо це стосувалося вивчення давньоруської та інших давніх слов'янських літератур, де без мовознавчого аналізу тексту неможливий його літературознавчий аналіз. Такий підхід визначив те, що свій внесок у російське мовознавство зробили також учені з інших кафедр факультету, зокрема літературознавці.

Вже в 1865 році професором по кафедрі історії й літератури слов'янських наріч був запрошений відомий мовознавець, один з основоположників слов'янської філології в Російській імперії, В. І. Григорович, незабаром обраний деканом історико-філологічного факультету (працював до 1876 року)[272]. Ще до початку роботи в Одесі В. І. Григорович уже був відомим дослідником слов'янства, призбирувачем стародавніх слов'янських рукописів. Завдяки його зусиллям було віднайдено рідкісні пам'ятки слов'янської писемності, він займався порівняльно-історичним дослідженням старослов'янської та інших слов'янських мов, зокрема польської і сербської, болгарських і македонських діалектів.

В. І. Григорович зробив надзвичайно багато для організації одеської славістики та навчання студентів: подарував університетській бібліотеці своє книжкове зібрання зі слов'янської філології (650 одиниць), 60 стародавніх рукописів, зокрема «Хіландарські листки»[273], один із перших слов'янських перекладів грецької богослужбової літератури IX століття, заклав основи викладання слов'янських мов. В науковому відношенні славісту, палеографу В. І. Григоровичу належать ідеї, що реалізувалися на теперішньому етапі існування кафедри загального і слов'янського мовознавства. Це стосується планів ученого щодо дійсно наукового дослідження культури, побуту і мови болгарських колоністів півдня тогочасної Росії.

Значним був внесок ученого у розвиток міжслов'янських культурних зв'язків, його діяльність була високо оцінена в науковому світі: В. І. Григорович був членом-кореспондентом Петербурзької Академії наук, членом багатьох російських та іноземних наукових товариств. У той період в ІНУ за його участю розвивалося й українське

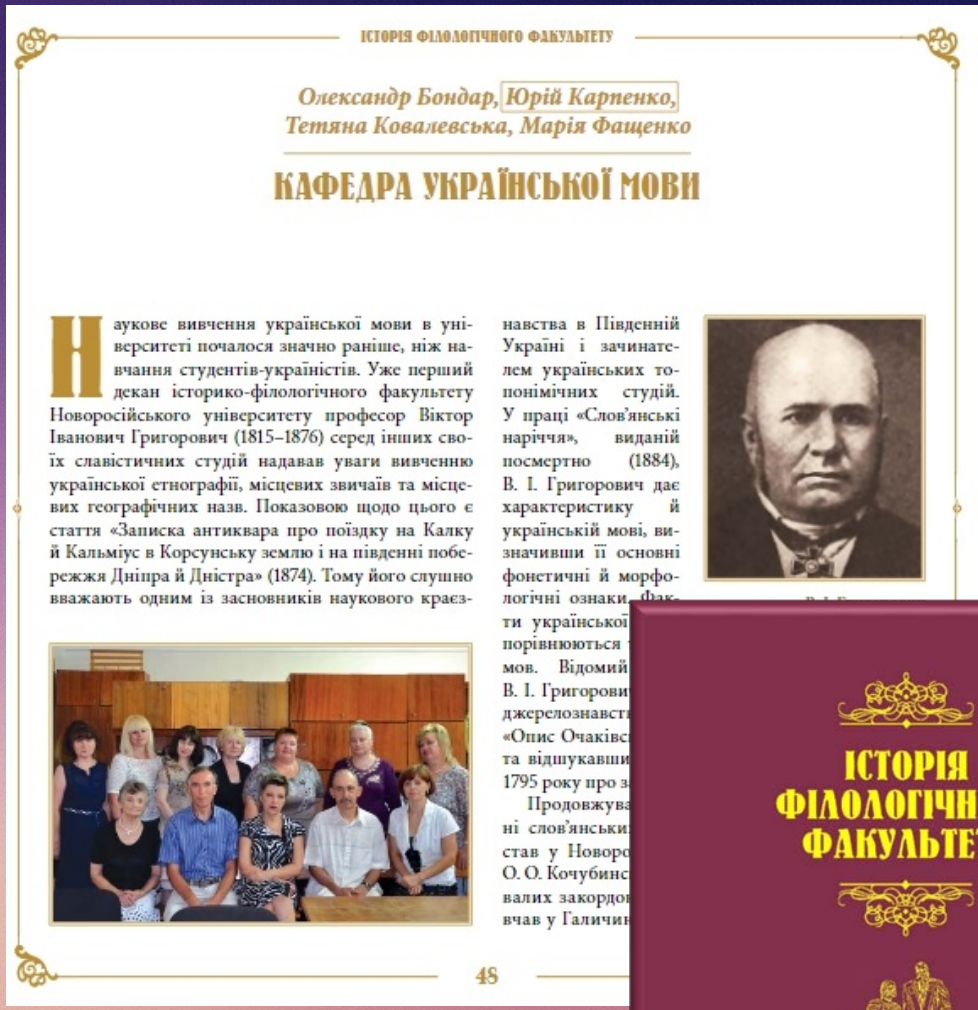
ІСТОРІЯ ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Олександр Бондар, Юрій Карпенко, Тетяна Ковалевська, Марія Фащенко

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Наукове вивчення української мови в університеті почалося значно раніше, ніж навчання студентів-україністів. Уже перший декан історико-філологічного факультету Новоросійського університету професор Віктор Іванович Григорович (1815–1876) серед інших своїх славістичних студій надавав уваги вивченню української етнографії, місцевих звичаїв та місцевих географічних назв. Показовою щодо цього є стаття «Записка антиквара про поїздку на Калку й Кальміус в Корсунську землю і на південні побережжя Дніпра й Дністра» (1874). Тому його слушно вважають одним із засновників наукового краєзнавства в Південній Україні і зачинателем українських топонімічних студій. У праці «Слов'янські наріччя», виданій посмертно (1884), В. І. Григорович дає характеристику й українській мові, визначивши її основні фонетичні й морфологічні ознаки. Фак-
ти української
порівнюються
мов. Відомий
В. І. Григорови
джерелознавст
«Опис Очаківс
та відшукавши
1795 року про з
Продовжува
ні слов'янськи
став у Новоро
О. О. Кочубинс
валих закордо
вчав у Галичин

48

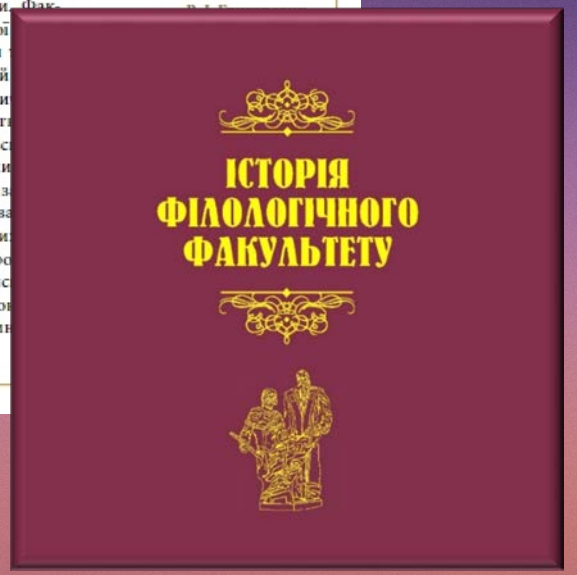

Кафедра української мови / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, Т. Ю. Ковалевська, М. М. Фащенко // Історія філологічного факультету : зб. док.-худож. нарисів / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2012. – С. 48–58.

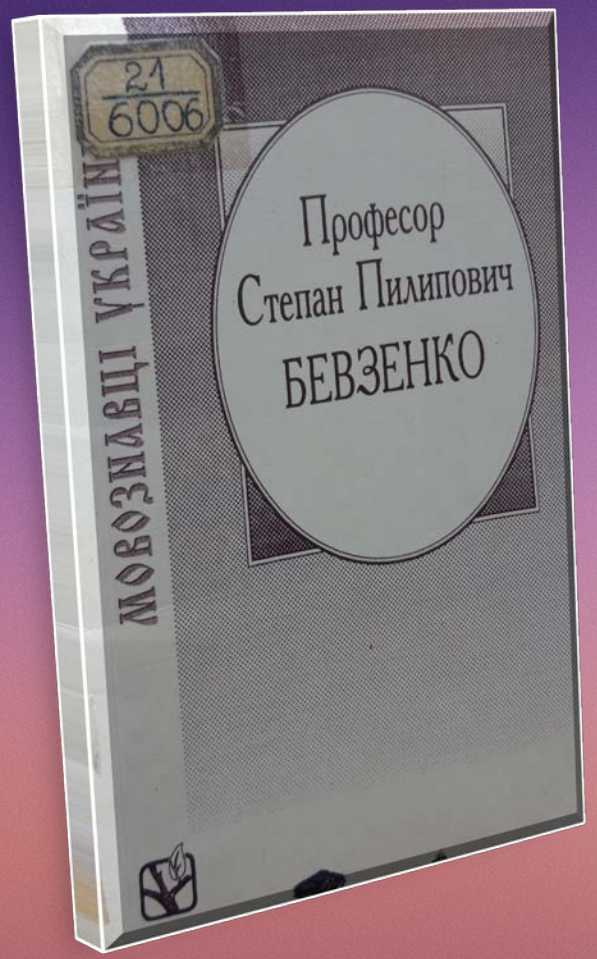

Професор Степан Пилипович Бевзенко / упоряд. і авт. вступ. ст. П. Ю. Гриценко. – Київ : Довіра, 1999. – 91 с. – (Мовознавці України). *Шифр: 21/6006*

Видання включає інформацію про друковані та рукописні праці вченого, короткий нарис про життя й науково-педагогічну діяльність, науковий апарат. Особливу увагу заслуговують рукописні рецензії на дисертації, навчальні посібники та монографії, які розмежовані за роками та типом видання.

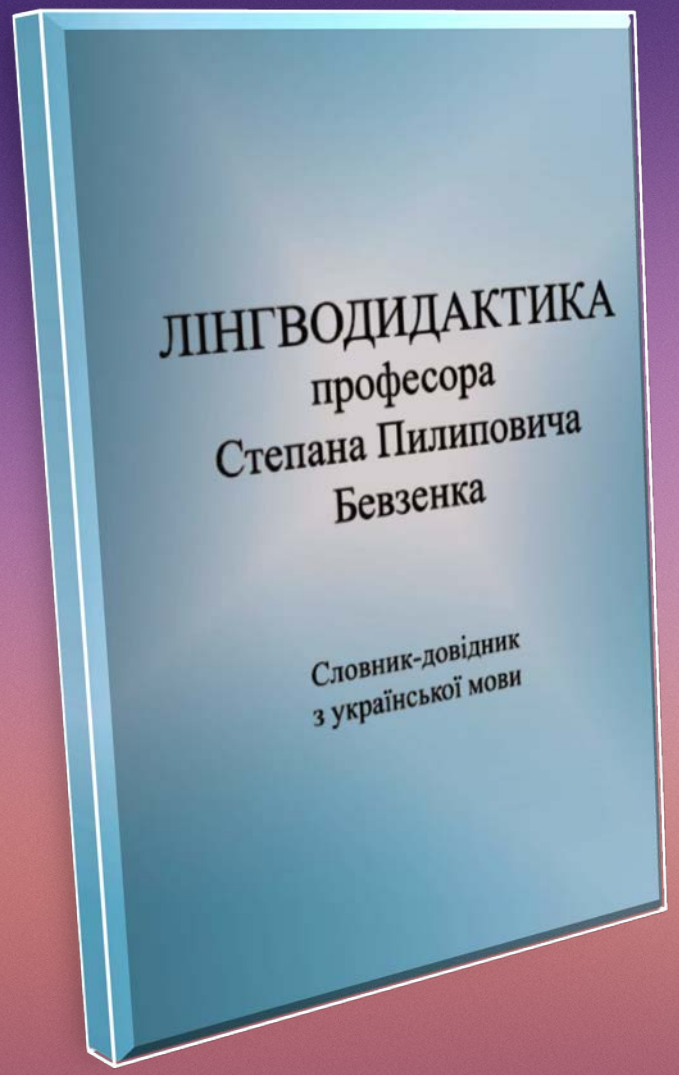

Лінгводидактика професора Степана Пилиповича Бевзенка : слов.-довід. з укр. мови : для студентів вищ. навч. закл. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т укр. філол. ; упоряд. С. Соколова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - 254 с.

Словник-довідник з української мови вперше систематизує весь понятійний апарат лінгводидактики С. П. Бевзенка. Видання містить 1010 словникових статей (811 – з дефініціями, 199 – з відсиланнями). У словнику запропоновано тлумачення терміна, представлені системні зв’язки між термінологічними поняттями української мови та суміжних дисциплін.

Сабадош І. В. С. П. Бевзенко як діалектолог (до 90-річчя від дня народження) / І. В. Сабадош // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. – Ужгород, 2010. – Вип. 14. – С. 187-191.

С.П. БЕВЗЕНКО ЯК ДІАЛЕКТОЛОГ
(до 90-річчя від дня народження)

Степан Пилипович Бевзенко навічно увійшов в історію Ужгородського університету як один із фундаторів кафедри української мови і ужгородської мовознавчої школи в галузі історії та діалектології української мови. Народився 7 серпня 1920 р. у селі Станіславівка нинішнього Новоархангельського району Кіровоградської області в селянській родині. Початкову освіту здобув у рідному селі, далі продовжував навчання в Оксанинській школі колгоспної молоді, Уманському педагогічному технікумі, а з 1938 р. – на філологічному факультеті Одеського університету. Закінчити університет йому завадила війна: влітку 1941 р. він стає курсантом Одеського артилерійського училища і вже 2 лютого наступного року опиняється на фронті, де бере участь у багатьох битвах. 8 квітня 1943 р. у страшному бою, в якому мало хто вцілів, волею долі залишився живим, але покаліченим на все життя. Довго лікується і в кінці того самого року добирається до міста Байрам-Алі (Туркменія), де працював у той час евакуйований Одеський університет. Завершує навчання вже в Одесі, куди повернувся університет, і продовжує поглиблювати свою мовознавчу підготовку в аспірантурі в рідному виші. Після її завершення його направляють на роботу до Ужгородського університету, де в лютому 1949 р. займає посаду старшого викладача, а з квітня 1950 р. – завідувача кафедри української мови.

У травні 1950 р. захищає кандидатську дисертацію «Дослідження синтаксису українських літописів XVII ст.», яка в доопрацьованому вигляді була опублікована під назвою «Спостереження над синтаксисом українських літописів XVII ст.» в 9-му томі «Наукових записок» Ужгород. ун-ту (Ужгород, 1954. – С. 165–243). В Ужгородському університеті С.П.Бевзенко інтенсивно і плідно працює за прикладом свого вчителя (керівника кандидатської дисертації) А.А.Москаленка в двох основних напрямках – дослідження історії української мови і українських діалектів. Степан Пилипович рано і глибоко усвідомив важливість діалектних даних при вивченні історії мови. Адже далеко не все необхідне з фактажу для пояснення різних змін у мові можна знайти в пам'ятках писемності, однак багато потрібних фактів збереглося в народних говірках. З другого боку, чимало діалектних явищ можна з'ясувати глибше, використовуючи результати досліджень з історії мови.

1953 р. у видавництві Київського університету виходить друком його праця «Нариси з історичної граматики української мови: Морфологія» (199 с.). Хоча в передмові С.П.Бевзенко зауважує, що цей посібник не претендує «на оригінальність як в самому викладі, так і своїм фактичним матеріалом; останній майже повністю взятий із існуючих посібників і наукових досліджень» (с. 3), та все ж цю працю в післявоєнний період слід уважати, по суті справи, першим досить повним навчальним посібником для студентів з історичної граматики української мови. Створений він на основі авторових лекцій, читаних останніми роками студентам Одеського та Ужгородського університетів.

На цю книжку Бевзенка появилася грунтовна і доволі критична рецензія (див.: Українська мова в школі. – 1954. – № 6. – С. 72–76) О.С.Мельничука, відомого знавця історії української та інших слов'янських мов, який у підсумку сказав: «Незважаючи на те, що в посібнику С.П.Бевзенка є ряд переважно дрібних… недоліків, книга в цілому заслуговує на позитивну оцінку. Бажано, щоб у найближчий час цей важливий і в основному вдало складений посібник був перевиданий масовим тиражем як частина підручника з історичної граматики української мови» (с. 76).

У наступні роки С.П.Бевзенко не тільки не полишає роботи над історичною морфологією української мови, а навпаки, заглиблюється в її проблеми, розробляє різні питання грунтовніше, публікуючи ряд статей на цю тему. Протягом 1955–1957 рр. він працює над цілком новим варіантом своєї книги як запланованої Інститутом мовознавства ім.О.О.Потебні АН України другої частини кількатомного академічного курсу «Історична граматика української мови». У зв'язку із затримкою виходу усього курсу (він появився повністю, в 4-х частинах, тільки в 1978–1983 рр. під назвою «Історія української мови»), С.П.Бевзенко друкує свою частину самостійним виданням «Історична морфологія української мови: (Нариси із словозміни та словотвору)». – Ужгород, 1960. – 416 с. У 1962 році він захищає цю працю як докторську дисертацію. Хоча ця книга планувалася автором також як посібник для студентів, проте вона суттєво

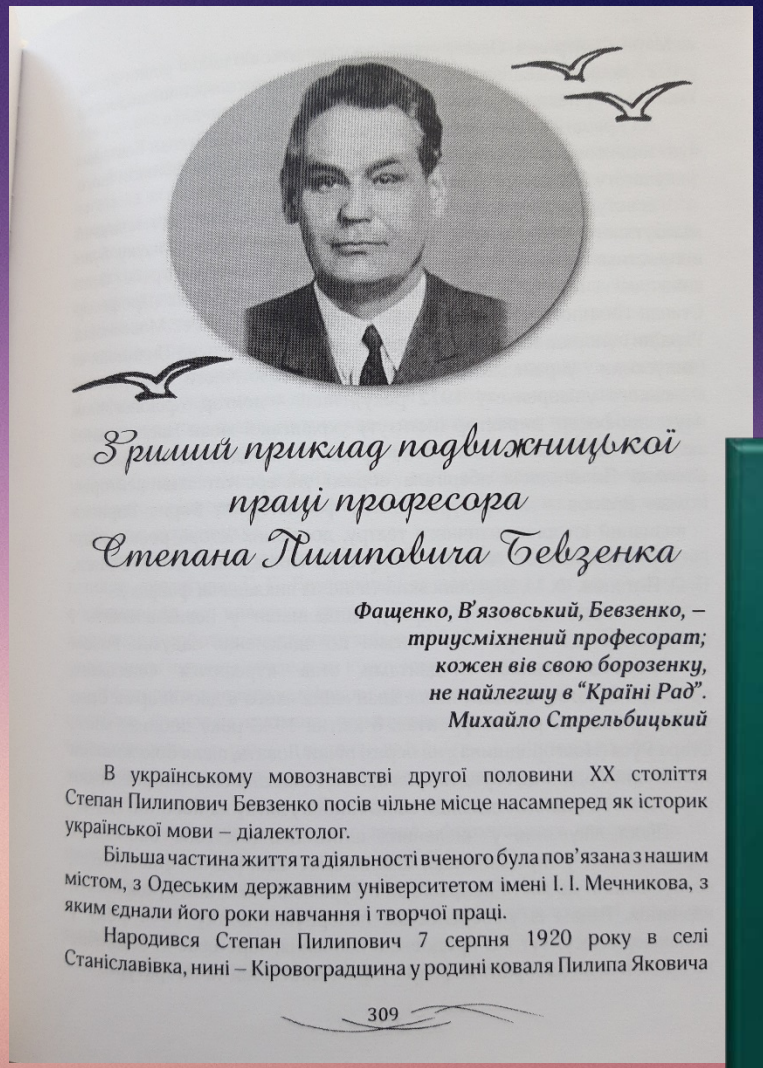

Зримий приклад подвижницької праці професора Степана Пилиповича Бевзенка

Фащенко, В'язовський, Бевзенко, – триусміхнений професорат; кожен вів свою борозенку, не найлегшу в "Країні Рад".
Михайло Стрельбицький

В українському мовознавстві другої половини XX століття Степан Пилипович Бевзенко посів чільне місце насамперед як історик української мови – діалектолог.

Більша частина життя та діяльності вченого була пов'язана з нашим містом, з Одеським державним університетом імені І. І. Мечникова, з яким єднали його роки навчання і творчої праці.

Народився Степан Пилипович 7 серпня 1920 року в селі Станіславівка, нині – Кіровоградщина у родині коваля Пилипа Яковича

Ісаєнко Л. М. Зримий приклад подвижницької праці професора Степана Пилиповича Бевзенка / Л. М. Ісаєнко // Ісаєнко Л. М. Береги нашої пам'яті. – Одеса : Чорномор'я, 2018. – С. 309 –316.